

Suomen Maantiede.

Kansakouluja varten.

Tirjoittanut

K. J. Ruuti.

—*— Meljäs painos. *—

Helsingissä,
Weilin ja Göös'in Osake-yhtiön kirjapainossa ja kustantama,
1891.

Hinta: 60 penniä.

Suomen Maantiede.

Kansakouluja varten

Tirjoittanut

H. J. Junti.

Neljäs painos.

Helsingissä,
Weilin ja Göös'in Osake-yhtiön kirjapainossa ja kustantama,
1891.

Alkulause.

Isänmaan maantiede on epäilemättä kansakoulun tärkeimpiä oppi-aineita, sillä kansalainen, waikk'ei hänen yhteiskunnallinen ja waltiollinen vaikutuksensa ulottuisikaan laajemmalle oman kuntansa rajoja, ei woi johdonmukaisesti harrastaa maansa yhteistä parasta tietämättä jotakin sen yleisestä laadusta ja nykijäistä yleisistä oloista. Mutta kun soweliaasta tämän aineen oppikirjaa kansakouluille ei ole entuudestaan saatawissa, ja kun yksinään kartan johdolla oppiminen, sanottakoon muutoin mitä tahansa, on warsin hankalaa sekä waiwaloista, niin on allekirjoittanut uskaltanut ryhtyä tämän kirjasen toimittamiseen siinä toiwossa, että siten poistaisi jonkun puutteen meidän nuoresta kansakoulufirjallisuudestamme. Kokemus on osoittawa, missä määrässä toiveeni tulewat toteutumaan ja tämä kirja tarkoitetaan vastaamaan. — Kirjan laueus nimenomaan kansakoulun oppikirjaksi kenties näyttää hiukan liialliselta, mutta minun wakuutukseni on, että jokaisen korkeamman kansakoulun läpikäyneen siwistyneen kansalaisen tulee ainakin sen werta tuntea isänmaansa, sen oloja ja laitoksia, kuin tässä kirjassa on esitettynä. Tätä paitji olen uskaltanut luulla, että kirja woisi toistaiseksi tulla käytettäväksi myöskin maamme seminareissa ja kenties alkeisopistoissakin, sillä sopiwaa isänmaan maantieteen oppikirjaa ei nitäkään oppilaitoksia warten ole ilmaantunut fitten, kun A. G. S. Hallsten'in w. 1859 suomenkielellä painosta tullut teos, jota monien kiitettävään ominaisuuksiensa ohessa sopii jo nykyyään pitää wanhentuneena. Sentähden ja kun kansakoulunopetuksessa ei muutamain kohtain poisjättämisestä — jos nimit-

täin joku kunnioitettava opettaja pitäisi lyhentämisen tarpeellisena — sanottavaa häiriötä syntyne, olen antanut kirjjan ilmaantua tämän kokoisena. — Historiallisen maantieteen olen, vastoin ennen käytettyä tapaa, asettanut kokonaan erilleen valtiollisesta. Syytä tähän menetykseeni on ollut se ikävä kokemus, että pienet oppilaat eivät valtiollisen maantieteen yhteydessä luettuna voi mitenkään saada muistisijansa pysymään historiallisesti merkilisiä paikkoja, jota vastoin ne eri tunnilla opetettuina näyttävät olevan maantieteen helpoimpia kohtia.

Syvästi tuntien kirjani puutteellisuuden pyyhän saada sulkea sen kunnioitettavain opettajain suosioon.

Riihtelysbaaralla, Syyskuulla 1884.

Kirjoittaja.

Suomen Suuriruhtinaamaa.

6,800 neliöpeninkulmaa (= 374 tuh. kilom.) laaja. 2 milj. 338 tuh. asukasta.

A. Luonnollinen maantiede.

Maantieteellinen asema ja rajat. Suomenmaa on noin 60° ja 70° välillä pohjaista leveyttä eli pohjaiseen päin päinwäntasaajasta sekä 38° ja 50° välillä itäistä pituutta eli itään päin ensimmäisestä puolipäivänpiiristä. Maamme on siis pohjaisen lauhkean vyöhykkeen pohjaisessa osassa, onpa osa siitä pohjaisessa kylmänsäkin vyöhykkeessä. Suomenmaan pituus pohjaisesta etelään, Skoarre- ja Tenojokien yhtymäpaikasta Hankoniemen nenään, on 108 Suomen peninkulmaa, ja leveys lännestä itään 57 peninkulmaa.

Pohjainen raja kulkee ensin pitkin Lapintunturia Peltotunturiin asti, josta se poikkeaa koilliseen päin ja kulkee Inari- sekä Tenojokia myöten, kunnes viimeksimainittuun jokeen tulee pohjaisesta lisähaara Skoarre, jonka suusta raja kääntyy etelää kohden. Idässä kulkee raja Inarijärven itäpuolitse Muotkewaraan ja siitä Talffunaoiveen, josta se kulkee osaksi Maanfelkää myöten Miinaantiveen, kääntyy siitä ensin lounaasen päin Kolmifantaan, sitte kaakkoista ilman suuntaa kohden ja päättyy viimein Salmin pitäjään itäpuolella Laatokan rannalle Waristiveen. Tästä menee raja lounaasen päin halki Laatokan meren, jonka läntisen rannan se kohtaa hiihkan eteläpuolella Wuoksen alimaista suuhaaraa ja tapaa Kiwennawan pitäjässä Siestarjoen, jonka juoksu se seuraa Suomenlahteen. Eteläisenä rajana on Suomenlahti ja Itämeri. Lännessä kulkee raja etelästä pohjaiseen Pohjanlahden halki Torniojoen suuhun, josta se juoksee samaa jokea myöten ylöspäin Wuoniojoen yhtymäkohtaan saakka. Siitä alkain seuraa se viimeksimainittua jokea ja Rönkämä-enoa aina näiden wirtojen lähteille asti, tekee viimein lyhyen mutkan koilliseen ja päättyy Lapintunturiin. Suomenmaan pohjainen raja on Norjan kuningaskuntaa, itäinen Norjan kuningaskuntaa ja Wenäjän keisarikuntaa sekä läntinen osaksi Ruotsin kuningaskuntaa vastaan.

Maanlaatu. Melkein jokaisessa maamme paikkakunnassa tavataan korkeampia tai matalampia vuoriharjanteita, yksinäisiä kuffuloita, vesisiä joita, korpia ja rämeitä, jonka tähden maanpinta on yleensä epätasaista ja laajempia tasankomaita löytyy ainoastaan muutamissa paikoissa. Lavein tasanko on Pohjanlahden rannikolla Waasan läänin läntisessä osassa. Melkoisen osan maamme pinta-alasta peittävät myöskin nuo tuhannet suuremmat lammit ja usein koskiset joet, jotka kaikki yhteensä antavat tälle maalle semmoisen runollisen wiehättäwyhyden, että ulkomaalaisetkin mielellänsä wiettävät kesää Suomen wälkkyvien wesien rantamilla. Wuoret ja kuffulat ovat kuitenkin yleensä mataloita. Ne alenewat wähitellen sijämaasta meren rannoille päin. Maamme korkeimmat osat ovat sen pohjaisimmat maakunnat Lapinmaa ja pohjaisen Pohjanmaan sijäiset seudut. Siellä on wuorenkuffuloita, jotka nousewat lähes kolmetuhatta Suomen jalkaa korkeammalle meren pintaa. Tämä pohjainen ylämaa alenee wähitellen länttä ja etelää kohden. Läntinen merenrannikko on yleensä laakaa, jota wastoin eteläisellä ja lounaisella rannikolla waihtelewat jyrkät niemet, syvät lahdekkeet ja lukemattomat saaristot, joista suurin on Ahwenanmaan saaristo. Pohjanlahdessa tavataan ainoasti yhdessä kohden, Merenkurkussa, suurempi saariryhmä. Sekä Suomenlahden että etenkin Pohjanlahden rannoilla huomataan se ihme, että maa wähitellen kohoaa merestä eli niin sanoaksemme kaswaa, jonka wuoksi meri niillä seuduilla wähitellen mataloituu. Suomenlahden rannikolla kohoaa maa ainoastaan 2 jalkaa 100 wuoden ajalla, mutta Pohjanlahden ranta ylenee 4 jopa 5 jalkaa yhtä pitkän ajan kullessa.

Jotta saataisiin jonkunmoinen werrannollinen käsitys Suomenmaan erilaisista maanlaaduista, on laslettu, että koko maan pinta-alasta, 75 miljoonasta tynnyrin-alasta, on noin 42 miljoonaa tynnyrin-alaa metsämaata, 19 miljoonaa kallioita ja rämeitä, 6 miljoonaa wettä, 6 miljoonaa niittyä ja ainoastaan 2 miljoonaa tynnyrin-alaa wiljeltyä peltoa. — Maanwiljeilykseen katsoen on maanlaatu wiljawinta maamme eteläisessä ja lounaisessa osassa sekä eteläisellä Pohjanmaalla, joilla seuduilla löytyy sawipohjaisia pelto- sekä niitty-maata. Saatokan luoteisrannikolla, jyrkkäin kalliokuffulain

wälisissä laaksoissa, tavataan myös paikoittain hyvää sawiperäistä wiljelysmaata.

Wuoret. Suomen pää-wuorenselkä saapi alkunsa Norjan wuorista maan pohjaisesta osasta. Se kulkee ensin **Lapintunturin** nimellä laakkoa kohden pitkin Norjan rajaa, kääntyy sitte **Suolaselkä**-nimisenä melkein suoraan itää kohden ja yhtyy **Saariselän** nimellä **Talffunaoiwen** kuffulaan Wenäjän rajalla. Täällä, Suomen pohjaisimmassa osassa, owat myös maamme korkeimmat wuorenkuffulat, joista mainittakoon: 1) **Galdishof**, Suomen luoteisimmassa kulmassa Norjan rajalla, jonka korkein huippu on 4235 jalkaa = 1255 meetteriä korkeammalla meren pintaa; 2) **Zollamoaiwi**, noin 5 peninkulmaa etelään päin Galdishof'ista, jonka korkeus meren pinnasta lufien on 3850 jalkaa = 1140 meetteriä; 3) **Ballastunturi**, Dunasselällä, on 2900 jalkaa = 860 meetteriä korkea; 4) **Peldoaiwi**, Inarijärwen länsi-puolella, jonka huippu ulottuu 2250 jalkaa = 665 meetteriä meren pintaa ylempiä ja 5) **Dunastunturi**, Dunasselän pohjaispäässä, on 2150 jalan = 635 meetterin korkeinen.

Talffunaoiwesta kääntyy pää-wuorenharju **Maanselkä**-nimisenä etelää kohden, kulkee Lapinmaan ja koillisen Pohjanmaan halki **Miinaankiween** saakka, josta se kääntyy laakkoa kohden Wenäjänmaalle. Tästä wuorenselänteestä eroaa useampia matalampia harjanteita Suomen sisämaahan päin, joista merkittävimmät owat: 1) **Dunasselkä**, joka lähtee Lapintunturista etelää kohden, kääntyy loppumatkallaan **Airiselkä**-nimisenä lounaasen päin ja päättyy lähelle Pohjanlahden pohjaisinta rantaa. Melkein lifellä Dunasselän eteläistä päätä, Tornio- ja Tengelijokien yhtymäpaikassa, on **Awajasakka**-niminen yksinäinen wuorenkuffula, jolla käypi joka wuosi Suhannuksen aikoina paljon matkustawaisia sekä omasta maasta että ulkomailtakin keski-hön aurinkoa katsomassa. Tämä wuoren huippu, 780 jalan = 230 meetterin korkeinen, on nimittäin eteläisimpiä paikkoja Euroopassa, joissa aurinko näkyy kesäpäiwän seisauksen aikana wuorokauden läpeensä; 2) **Kiwaloselkä**, joka lähtee Maanselästä hiukan pohjais-

puolelta napapiiriä, kulkee ensin etelää kohden, kääntyy sitte kaarenmoisesti länteen ja päättyy liellä Remin kaupunkia Pohjanlahteen; 3) **Rainunselkä**, lähtee Maanselän keskipaikoilta lieltä Wenäjän rajaa ja yhdyi, kiertäen länsipuolitse Dulujärwen, Suomenselfkään; 4) **Sotkamonselkä**, alkaa Maanselästä noin kolme peninkulmaa pohjaispuolelta Miinaankiweä, kulkee jokseenkin samaa suuntaa Rainun selän kanssa ja yhdyi Sotkamon pitäjäässä Suomenselfkään; 5) **Suomenselkä**, erkanee Maanselästä Miinaankiwen kohdalta ja kulkee ensin läntistä sittemmin lounaista ilman suuntaa kohden sekä päättyi jokseenkin matalana Siidepyhn niemeen Pohjanlahden rannalle. Tämä wuorenharju eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Sawosta, Hämeestä ja Satakunnasta; 6) **Salpausselkä**, saapi alkunsa Maanselästä Wenäjän Karjalassa, kulkee ensin etelää kohden Loimalanjärwelle asti, kääntyy sitte yht äkkiä luoteesen päin Ilomantsiin, josta se, käytyänsä lähellä Joensuun kaupunkia ja kääntäen suuntansa taaskin etelää kohden, kiertää Saimaan westistöä ja kulkee sitte läntistä ilman suuntaa läpi koko eteläisen Suomen sekä, tehtyänsä käännöksen luoteesen, päättyi Pohjanlahden hiukan eteläpuolella Porin kaupunkia.

Suomenselän ja Salpausselän ympäröimä sisämaa on westirikas yläntö, jonka läpi kulkewat wuoriharjut owat ikäänkuin yhdistyssfiteinä mainittujen selänteiden välillä. Näitä wuoriharjuja on neljä: 1) **Karjalanselkä**, alkaa Suomenselästä Riantojärwen eteläpuolelta, kulkee kaakkoa kohden pitkin Pielisjärwen lounaista rannikkoa lähellä Joensuun kaupunkia, jonka seuđuilla se yhdyi Salpausselkään; 2) **Sawonselkä**, lähtee Suomenselästä Mäkiwisten wuorilta ja yhdyi, kulkien suoraan etelää kohden, Wuohijärwen itäpuolella Salpausselkään; 3) **Hämeenselkä**, on Suomenselästä Soinin wuorilla erottunsa jonkun matkaa Hämeen ja Satakunnan rajana ja kohtaa Salpausselänteen Räkölän pitäjäässä; 4) **Satakunnanselkä**, joka Hämeenkaan keralla yhdistää Salpausselän ja Suomenselän toisiinsa, saapi alkunsa Karwian kuffuloilta Suomenselästä ja yhdyi Salpausselkään Harjawallassa Rokemäenjoen eteläpuolella.

Paitfi näitä pitempiä vuorenseläniteitä ovat vielä seuraawat vuori-
harjut merkittävät: 1) **Satarajelkä**, joka lähtee Satafunnanjelän keskii-
pakoilta, kulkee **Watulanhariun** ja **Sariunhariun** nimillä kaakkoa kohden
Tampereen kaupungin ohitse selä jatkua **Kangasalanhariuna** yhä eteen-
päin, kunnes yhthyy Hämeenjelän eteläiseen päähän. Kangasalanhariu on
kuuluija ihanista nähyaloistaan; 2) **Lohjanjelkä**, eroaa Salpausjelästä
Haujärwen pitäjäässä ja päättyy, kulkien lounaista ilman suuntaa, Hantoi-
niemeen: 3) **Äyräpäänjelkä**, alkaa Salpausjelästä Joutsenon pitäjäässä
länsipuolelta Imatran putousta ja jatkaa, kulkien kaakkoista ilman suun-
taa, rajan yli Wenäjälle; 4) **Punkahariu**, Puruveden ja Pihlajaweden
välinen korkeu ja kaitainen saari, on Suomen kenties luonnon-ihanin
paikka, sillä niitä niin verrattoman kauniita nähy-aloja Puruveden ja
Pihlajaweden saarille selille, läikkyville lainehille, ei liene tarjona awa-
rammillakaan aloilla, koskapa ulkomaalaisetkin joukottain käywät ihaile-
masja Punkahariun wiewhättäwää ympäristöä. Wastakohtana tälle luon-
non-ihanuudelle ovat: 5) **Hämeenfangas**, pohjaisessa Satafunnasja, ja 6)
Pohjanfangas Pohjanmaan eteläisimmässä osassa, jotka molemmat ovat
mitä kolkoimpia, syntimpiä jaloja.

Suomen vuorijonot ovat yleensä hywin vaihtelevan muo-
toisia. Ne kulkewat milloin tasaisina, kaitaisina harjuina, milloin
lewenewät laajemmiksi ylängöiksi, milloin taas, jonkin esteen, esim.
joen tai järwen eteen sattuessja, katkeawat, kohotaksensa jälleen
yhtä korkeiksi, wieläpä korkeammiksikin esteen toisella puolella,

Korkeimmat kullulat kuskatin läänissä ovat: 1) Dulun läänissä:
jo mainittu Haldischof, läänin pohjaisimmasja osassa Lapinmaassa. 2)
Kuopion läänissä: **Pöllömäki** (840 jalkaa = 250 meetteriä korkeu) Jijal-
men pitäjäässä. 3) Mikkelin läänissä: **Kempinmäki** (800 jalkaa = 235
meetteriä korkeu) Joutsan pitäjäässä Päijänteen itäpuolella. 4) Wiipurin
läänissä: **Tshofinmäki** (?) Korpiselän kappelissa. 5) Waasan läänissä:
Ronninmäki (790 jalkaa = 230 meetteriä korkeu) Hämeessä, liellä Jywäs-
tylän kaupunkia. 6) Hämeen läänissä: **Tiirismaa** (750 jalkaa = 220
meetteriä korkeu) Päijänteen eteläpuolella. 7) Turun läänissä: **Juhdinmäki**
(500 jalkaa = 150 meetteriä korkeu), laaja kangasmaa Ikaalisten itäpuo-
lella. 8) Uudenmaan läänissä: **Ketunmäki** (390 jalkaa = 115 meetteriä
korkeu) Koillisjeen päin Elimäen kirkolta.

Wesistöt. Kaikki maamme järwet ja joet jaetaan luon-
nollisten rajain mukaan wiiteen wesifuntaan eli wesistöön, joiden
nimet ovat: Pohjainen wesistö, Luoteinen wesistö, Lounainen
wesistö, Keski-Suomen wesistö ja Sawo-Karjalan wesistö.

Pohjainen wejistö.

Tämä wefikunta rajoittuu etelässä Suolaselkään ja Saari-
selkään, lännessä ja pohjaisessa Norjan maahan sekä idässä Nor-
jaan ja Wenäjään. Suurin järwi on **Inari** (415 jalkaa = 123
meetteriä ylempänä meren pintaa), johon laskee Peltotunturista
tulewa **Inwalojoki**. Tästä joesta ruwettiin viime vuosikymmenen
(1870) alkupuolella huuhtomaan kulta, mikä työ näyttää kan-
nattawan. Inarijärwi laskee wetensä **Baatsjoen** sekä muutamien
Wenäjän puolella olevien järwien kautta Pohjaiseen jäämereen.
Muista wejistä mainittakoon **Inarijoki**, joka lähtee Peltotuntu-
rista pohjaiseen päin, saapi sittemmin nimen **Tenojoki** ja laskee,
saatuansa lisäksään etelästä päin tulewan **Utsjoen** sekä pohjaisesta
tulewan **Skoarrejoen**, Norjan waltakunnassa olewaan **Teno-**
wuonoon.

Luoteinen wejistö.

Rajana lännessä on Pohjanlahti ja Ruotsi, pohjaisessa
Lapintunturit, Suola- ja Saarijelät, idässä Wenäjä ja etelässä
sekä kaakossa Suomenselkä. Kaikki tämän wefikunnan tärkeimmät
wedet, jotka owat enimmäkseen jokia, laskevat Pohjanlahteen.
Minoastaan Kivaloselän alku-osan itäpuolella olewa **Kittajärwi**
muutamien toisten pienempäin järwien kanssa juoksee itään päin
Walkeesen mereen. Tärkeimmät joet owat: 1) **Könkämä-eno**,
joka saapi alkunsa Suomen, Ruotsin ja Norjan rajojen yhthymä-
paimassa olewasta **Kilpisjärwestä** ja nimitetään ala-juoksuksaan
Muoniojokeksi. Tämä laskee wetensä Ruotsista tulewaan **Tornio-**
jokeen, johon pari peninkulmaa eteläpuolella napapiiriä yhthy
wasemmalta tulewa lisähaara **Tengelijoki**. Torniojoki laskee
Pohjanlahden pohjaisimpaan osaan. 2) **Kemijoki**, alkaa Korwa-
tunturista Takkunaoiwen eteläpuolelta, juoksee ensin lounaasen
päin, saapi oikealta Mattastunturista tulewan lisähaaran **Entro-**
joen — johon vähää ennen Kemijokeen laskea tulee **Törmäs-**
waarasta lähtewä lisähaara **Kitijenjoki** — kääntyy suoraan etelää
kohden, kulkee **Kemijärwen** läpi ja, kohdattuansa Kivaloselänteen,

tekee äkkiä mutkan länteen päin, jota ilman suuntaa se wirtaa Rowaniemen kirkolle asti. Tässä yhtyy siihen Enontekiäisistä tulewa iso **Dunasjoki**, jonka perästä Kemijoki taas kääntää suuntansa lounatta kohden ja laskee wetensä pari peninkulmaa idempänä Torniojoen suunta Pohjanlahteen. Kemijoki on Suomen pisin wirta ja siitä saadaan vuosittain paljon mainion hyviä lohia. 3) **Simojoki** lähtee **Simojärwestä** Kivaloselän eteläpuolelta ja laskee, kulkien lounaista ilman suuntaa, Pohjanlahteen. 4) **Zijoki**, alkaa Zivaarasta Kainunselän pohjaisesta päästä, saapi oikealta wesiensä lisäksi **Livojoen** ja juoksee noin kolme peninkulmaa Dulun kaupungin pohjaispuolella Pohjanlahden aaltoihin. 5) **Kiiminginjoki**, tulee Kainunselän pohjaisrinteeltä Puolangasta. 6) **Dulujoki**, mahtawa ja ryöppeä wirta, jonka kautta Kainunselän itäpuoliset suuret wedet pääsevät Pohjanlahteen. Näiden wesien keskukseksi on iso **Dulujärwi** (410 jalkaa = 122 meetteriä korkeammalla merenpintaa), jonka Manamansalo jalkaa **Niskajelkään** ja **Arjänselkään** ja johon laskee wesiä kahdelta suunnalta, koillisesta ja idästä. Koillisesta tulee **Gyrnjälmen haara**, **Kiehimäjoen** kautta. Tällä suunnalla olevista järwistä mainittakoon: **Kiantajärwi**, **Wuokkijärwi**, **Gyrnjärwi** ja **Kistijärwi**. Idästä laskee Dulujärween **Sotkamou haara**, jossa merkittävimmät järwet ovat: **Lentuanjärwi**, **Dutojärwi**, **Kiimasjärwi** ja **Muasjärwi**. Tämän haaran wedet laskevat **Koivu-** ja **Ämmänkoskia** myöten **Arjänselkään**. Waikka Dulujoki on hywin koskinen, kuljetetaan sitä myöten kuitenkin weneissä paljon sisämaan tawaraa, etenkin terwaa, Dulun. Suurimmat kosket mainituksessa joessa ovat: **Niskakoski**, **Pyhäkoski** (lähes 200 jalkaa = 60 meetteriä korkea ja 15 wirstan pituinen) ja **Merikoski**. Tästäkin joesta saadaan lohia. 7) **Siikajoki**, lähtee Suomen selän pohjaiselta rinteeltä Saarestenmäeltä ja saapi wajemmalta **Jsolamujärwestä** tulewan lisähaaran **Lamujoen** sekä juoksee luoteista ilman suuntaa Pohjanlahteen. 8) **Pyhäjoki**, alkaa Suomen selän pohjaispuolelta **Pyhäjärwestä**. 9) **Kalajoki** on Dulun läänin eteläisin suurempi wirta. 10) **Lestijoki**, saapi alkunsa **Lestijärwestä**.

11) **Perhonjoki**, tulee Perhon pitäjäästä ja laskee Pohjanlahteen Koffolan kaupungin koillispuolella. 12) **Ähtävänjoki**, alkaa Livonlähteestä Soinin vuorilta ja laskee, kuljettuaan Majärwen, Lappajärwen ja Ewijärwen läpi, liikellä Pietarisaaren kaupunkia Pohjanlahteen. 13) **Lapuanjoki**, Alavuudelta, kulkee Kuortaneenjärwen läpi ja laskee mereen Uudenkaarlepyhn luoteispuolella. 14) **Kyrönjoki** on suurin wirta eteläisellä Pohjanmaalla, jonka oikeanpuolisista, Suomenfelältä lähtewää alkuhaaraa kutsutaan Seinäjokeksi ja wajemmanpuolisista, Pohjanlankaalta tulewaa, ensin Kauhajokeksi ja sittemmin Almajokeksi. Tämä wirta laskee Pohjanlahteen Merenkurkun kohdalla.

Lounainen wesiistö.

Pohjaissa ja luoteessa on rajana Suomenjoki, idässä Hämeenjoki ja kaakossa Lohjanjoki. Tämän wesiistön wedet laskevat Pohjanlahden etelä-osaan n. s. Raumanmereen ja Itämereen. Enimmät niistä yhtyvät Tampereen kaupungin lounaispuolella olewassa pienoisessa Pyhäjärwessä, joka siis on tämän wesiikunnan keskusjärwi. Pyhäjärween tulee wesiä kahdelta suunnalta, pohjaisesta ja idästä. Pohjaisesta tulee: 1) **Ätsärin haara**, jonka wedet saawat alkunsa Soinin wuorten eteläisiltä rinteiltä. Tärkeimmät järwet ja joet owat: **Ätsäri**, **Toiwesi**, **Waskiwesi**, **Wisuwesi** ja **Tarjannewesi**, johon tulee pohjaisesta 2) **Pihlajaweden haara**, jonka yhdyttyä Tarjanne laskee **Sotkanselkään**. 3) **Keurun haara**, jossa isoin wesi on **Keurunjoki**, joka laskee **Mäntänkosken** kautta **Kuoreweteen**. Tämä taas laskee **Melasenkosken** kautta edellä mainittuun **Sotkanselkään**, josta wedet juoksevat **Wilppulankoskea** myöten **Kuoreweteen**, mistä ne taas **Murolenkoski** kuljettua **Wankoweteen**, jonka läwitse kuljettuaan ne wihdoin tulewat isoon **Näsijärween**, joka on suurin järwi tässä wesiistössä (314 jalkaa = 93 meetteriä korkeammalla merenpintaa). Näsijärwestä laskevat wedet **Tammerkosken** kautta **Pyhäjärween**. — Idästä tulee **Pyhäjärween** wesiä myöskin kolmelta haaralta: 1) **Längelmän haaralta**, johon kuuluvat seuraawat järwet ja joet:

Längelmävesi, joka juoksee Raiwannonkanavan ja Koinejärven kautta Mallasweteen, mihin vielä idästä tulee Pälkänewesi Kostionvirtaa myöten, 2) Sauhon haaralta, jonka vedet saavat alkunsa Hämeenjäällä olevasta Lummenejärvestä, mistä ne kulkevat Vesijäkojärven, Luopioisen ja Sauhonjärven kautta edellä mainittuun Mallasweteen. Mallasvesi laskee Balkeafosken kautta Rautunjelkään, joka on tämän ynnä seuraavan haaran yhtymäpaikka, 3) Wanajan haaralta, mikä alkaa Pääjärvestä Lammin pitäjäässä, saa lisäwettä Salpausjäälänteellä olevasta Lopenjärvestä, kulkee useampain pienten järvien kautta Wananjelkään, josta se laskee äsken mainittuun Rautunjelkään. Tästä laskevat vedet Ruokalanfosken, Vesilahden järvien ja Sorwanjäälän kautta Pyhäjärveen. — Pohjaisen ja itäisen haaran tässä yhtyneet vedet laskevat Kofianvirtaa myöten Kuloweteen, johon vielä pohjaisesta tulee lisäwettä Nurrejärvestä ja Kyrösjärvestä Kyröskosken kautta. Kulowedestä juoksevat vedet Rautaweteen ja siitä Wammaskosken kautta Viekoweteen, josta alkaa kalainen Kofemäenjoki. Tämä joki virtaa ensin lounatta kohden, mutta saatuaan lisäseän Tammelasta alkawan Loimijoen, kääntää se äkkiä suuntansa luoteesen päin, katkaisee Salpausjäälän Riettareenkoskessa ja laskee wetensä mereen Porin kaupungin pohjaispuolella.

Kofemäenjoen eteläpuolella laskee Pohjanlahteen ijosta Pyhäjärvestä tulewa Nurajoki, johon puolimatalla yhtyy Köyliöjärvestä tulewa Köyliönjoki. Turun kaupungin läpi laskee Itämereen Nurajoki. Pari peninkulmaa Nurajoen suusta itään päin laskee Itämereen Someronjärvestä tulewa Paimionjoki. Lohjansjäälän luoteisellä puolella olevasta Lohjanjärvestä juoksee Lohjanjoki Suomenlahteen.

Keski-Suomen wesiistö.

Rajana pohjaisessa on Suomenjoki, idässä Sawonsjoki, oja Salpausjoki ja Kyräpäänsjoki, sekä lännessä Lohjansjoki ja Hämeensjoki. Wedet juoksevat Suomenlahteen. Sisämaan wesiien keskusjärwi on 12 peninkulmaa pitkä Päijänne (260 jalkaa =

77 meetteriä meren pintaa korkeammalla), johon tulee wesiä neljältä suunnalta, pohjaisesta, idästä, etelästä ja lännestä. — **Pohjaisesta:** 1) Saarijärwen haara, jonka suurimmat järwet **Kars-tulanjärwi** ja **Saarijärwi** laskevat **Naarasfosken** kautta **Ruhnamoon**, johon tulee **Waasan** läänin pohjaiselta rajalta alkawa 2) **Wiitasaaren haara**. Suurin järwi tässä wesiaksoissa on 6 peninkulmaa pitkä kalakas **Keitele**, jonka **Matilanvirta** jakaa ylä- ja ala-Keiteleen ja johon itseensä tulee wettä kahdelta haaralta: a) **Kiwijärwen haarasta**, johon kuuluu **Kiwijärwi** ja **Wuosijärwi**, sekä b) **Pihitiputaan haarasta**, jossa mainittavimmat järwet owat **Alwejärwi** ja **Kolimajärwi**. Keiteleestä juoksevat wedet edellä mainittuun **Ruhnamoon**, josta ne pauhaawat **Kuusankoskea** myöten wäähäiseen **Saraweteen** Laukaan kirkon kohdalle. Tähän tulee koillisesta päin 3) **Kantalammin haara**, jonka wedet saawat alkunsa **Suomonselän** ja **Sawonselän** yhtymäpaikasta. Suurimmat järwet tässä haarassa owat: **Pielawesi**, **Milakkawesi**, **Ziswesi**, **Konnevesi**, **Kynsiwesi**, josta wiimemainitusta järwestä wedet laskevat **Tarwaalanfosken** kautta **Saraweteen**. Sarawedestä laskevat yhtyneet wedet **Ruhankosken**, **Leppäweden** ja **Haapakosken** kautta **Päijänteeseen**. — **Idästä:** **Sysmän haara**, jonka wedet tulewat aina **Sawonselän** läntisiltä rinteiltä ja laskevat **Tainiowirtaa** myöten **Päijänteeseen**. Tärkeimmät wedet owat: **Kyywesi**, joka laskee **Lawikosken** kautta isoon **Bunlaweteen**, josta **Käläkoski** kuljettaa wedet **Suonteenjärween**, mistä taas **Wihurinkoski** wiepi ne **Jääsjärween**. Tästä laskevat ne **Koskipään** ja edellä mainitun **Tainiowirran** kautta **Päijänteeseen**. — **Etelästä** tulee **Päijänteeseen** wettä **Wesijärwestä** **Wääksynjoen** kautta. — **Lännestä** saapuu lisäwettä **Lummene-** ja **Wesijakojärwistä** **Arakoskea** myöten sekä **Petäjäweden** haarasta **Jämsänjokea** myöten.

Päijänteeseen kokoontuneet wedet laskevat **Kalkkistenkosken** kautta **Knotsalaisjärween**, josta **Kymenjoki** alkaa. Tämä pauhaa ensin **Jyrängönkoskena** **Heinolan** kaupungin luona ja saapi sitte lisäkkeen koillisesta tulewan **Mäntyharjun** haaran, joista suurimmat järwet owat **Juolawesi** ja **Kewelijärwi**. **Stempänä** laskee

Rymenjokeen vielä pohjaisesta tuleva **Buohijärvi** ja idästä päin Salpausselän pohjaisrinteeltä **Klemiltä** alkava **Wallealan haara**, joiden yhdyttyä Rymenjoki kattaisee Salpausselän **Keltinkoskena**, kapenee vielä sittemmin **Anjalankoskeksi**, jokaantuu kahdeksi haaraksi, joiden välillä on ijo **Pyhtäänsaari**, ja purkaa wetensä Suomenlahteen wiidestä suuhaarasta, joista itäisimmässä on **Korkeakoski**.

Muista tähän wesiuntaan kuuluvista wesistä mainittakoon: **Wantaanjoki**, joka alkaa Salpausselän ja Lohjan selän yhtymäpaikasta ja laskee noin puoli peninkulmaa koilliseen päin Helsingistä Suomenlahteen; **Porwoonjoki**, joka tulee Wesijärwen läheltä ja laskee mereen Porwoon kaupungin läpi, sekä **Siestarjoki**, joka on rajana Wenäjää vastaan.

Sawo-Karjalan wesistö.

Tähän wesistöön kuuluvat Suomenmaan suurimmat järvet, jotka laskevat wetensä **Laatokkaan**. Ainoastaan muutamat itäisimmät rajaseudun wesistä juoksevat Wenäjänmaalle **Oneganjärveen**. Wesistön rajat ovat: pohjaisessa Suomenselkä, idässä Wenäjä, etelässä **Uhräpäänselkä** sekä Salpausselkä ja lännessä **Sawonselkä**. Enimmät wedet kokoontuvat „tuhatsaariiseen“ **Saimaaseen** (256 jalkaa = 76 meetteriä ylempänä meren pintaa), joka hynnä **Saankiwesi** ovat tämän wesistön keskusjärvet. Saankiweteen tulee wesiä kahdelta suunnalta, luoteesta ja koillisesta.

Luoteesta: 1) **Sijalmen haara**, jonka wedet lähtewät Saarestenmäeltä Suomenselän ja **Rainunselän** yhtymäpaikoilta ja kokoontuvat ensin **Poroweteen** **Sijalmen** pitäjäässä. Tähän tulee wettä kolmelta haaralta: luoteesta **Kiuruweden haara** **Kihlosalmen** kautta, pohjaisesta useampia pieniä järviä **Koljonwirran** ja **Sijalmen** kautta sekä koillisesta **Rutakon haara** **Paloistenkosken** kautta. **Porowesi** juoksee **Peltosalmen** ja **Nerkonkanawan** kautta **Onkiweteen** ja siitä **Wiantokosken** (sekä kanawan) kautta **Määninkaweteen**, josta taas **Kuokowirtaa** (nyhtään kanawaa) myöten suureen **Kallaweteen** (275 jalkaa = 82 meetteriä korkeammalla

meren pintaa), jonka Toivalansalmi jakaa ylä- ja ala-Kallaweteen. Tähän laskee 2) Nilsiään haara, joka saapi alkunsa Dulun läänissä olevasta Laakajärvestä. Nilsiään haaraan kuuluvista vesistä ovat merkittävimmät: Syväri, Wuotjärwi, Jukkafoski, Muurusvesi ja Suurusvesi, joka viime mainittu laskee Jännevirtaa myöten Kallaweteen. Tämä laskee Haukiweteen kahta eri tietä, kahden puolen suuren Soisalon saaren. Länsipuolisessa juoksussa laskevat Kallaweden wedet Puntosalmen kautta Koirusweteen, siitä Kounuskoskea myöten Unnukkaweteen ja siitä wihdoin Warhauskosken kautta Äimisweteen, jonne nimitetään Haukiweden luoteista osaa. Itäpuolisessa juoksussa taas laskee Kallawesi ensin Suwasweteen, ja siitä Karwionkoskea myöten Kermanselkään, johon Karwion yläpuolella tulee pohjaisesta Juojärwi ja Kaawin wedet Palokinkosken kautta. Kermanselkä laskee Kermakosken kautta Joutsenweteen, joka on yhteydessä Äimisweden keralla.

Koillisesta: Pielisjärwen haara, jossa suurin järwi on 9 peninkulman pituinen Pielisjärwi (305 jalkaa = 90 metteriä ylempänä meren pintaa). Tähän tulee wettä myöskin Wenäjän rajan takaa Lieksan järwistä, joiden wedet laskevat Lieksanjokea myöten Suomen puolella olewaan Pankajärween, johon Möntönvaaran länsipuolelta tulee Jonkerinjärwi. Kaakosta päin juoksee Pielisjärwen eteläisimpään osaan Rukaweteen Koitajoki, joka tuopi wettä Korpiselän pitäjäästä Tolwajärvestä ja Wiikinselästä sekä Mlomantsin pitäjäästä Melaselästä, Nuorajärvestä ja Koitereesta. Pielisjärwi laskee Pielisjokea myöten Pyhäselkään, johon tulee pohjaisesta Karjalanselän länsipuolelta Höytiäinen, Pyhäselkä on yhteydessä Oriveden kanssa, johon pohjaisesta, Höytiäisen länsipuolelta, laskee Wiinjärwi Komperonjoen kautta ja etelästä Pyhäjärwi Puhoksenkanawan kautta. Orivesi laskee leweätä Orivirtaa myöten Enonweteen, josta wedet Joutsenweden ja Äimisweden kautta tulewat Haukiweteen. Haukiwesi laskee Saapasalmen ja Kyrönsalmen kautta Sawonlinnan ohitse Pihlajaweteen, johon koillisesta kirkas Puruvesi juoksee Punkaharjun kahden puolen olevain Tuunan- ja Punkasalmien

kautta, Pihlajawesi laskee Puumalansalmen kautta warsinaiseen Saimaaseen, johon vielä luoteesta saapuvat Luonterijärwen vedet.

Raikki Saimaaseen kokoontuneet vedet laskevat Wuoksenwirtaa myöten Laatoikkaan. Tämä wirta taittaa Imatrankoskessa, joka on Euroopan suurimpia wedenputouksia (114 jalkaa = 33 meetteriä korkea ja 140 jalkaa = 41 meetteriä lewä), Salpausselän, lewenee muutamissa paikoin isoiksi järwiksi ja laskee westensä kahta eri tietä Laatoikkaan. Toinen Wuoksen haara laskee wiimemainittuun järween kahdella suulla lähellä Käikisalmen kaupunkia, jota wastoin toinen, eteläisempi ja isompi, tulee siihen Suwantojärwen kautta pari peninkulmaa pohjaisempana Wenäjän rajaa.

Tähän wesiistöön kuuluu vielä: 1) Jänisjärwi, joka laskee Väskelänjokea myöten Laatoikkaan. Jänisjärween tulee wettä Loitimojärwestä Suurtajokea myöten; 2) Voimalanjärwi, joka juoksee Laatoikkaan Uusjunjoen kautta ja 3) Suojärwi, jonka vedet menewät Wenäjälle Oneganjärween.

Kun enimmäkseen Suomen wirroissa owat kostiensä ja putouksiensa wuoksi sopimattomia laiwain kulkemiselle, on tätä hankalutta koetettu johonkin määrin poistaa kanawain kairamisella. Tärkeimmät kanawalaitokset owat: 1) Saimaankanawa, joka on kairattu Saimaan eteläisimmästä osasta Salpausselän poikki kaoksoon päin Suomenweden pohjaan eli Wiipurinlahteen. Tämä on maamme suurin ja tärkein kanawa, jossa on 28 sulkulaitosta. Se on lähes 5 Suomen peninkulman pituinen ja kulkee Nuijamaanjärwen, Juustilanjoen ja Juustilanjärwen kautta. Saimaankanawan kautta on suurin osa Sawo-Karjalan wesiistöä yhteydessä Suomenlahden kanssa. 2) Pielijenkanawaa myöten päästään ihosta Pielijärvestä laivoilla kulkemaan Pyhäselkään, josta on luonnollinen laiwareitti Saimaaseen. Tämä kanawa on wiime wuosina kairattu kostisen Pielijoen putouksien ohitse ja siinä on 9 sulkulaitosta. 3) Konnusenkanawa ja 4) Taipaleenkanawa yhdistäwät Kallaweden Saimaaseen. 5) Ahkionlahden- ja 6) Nerfonkanawain kautta owat pohjois-Sawon vedet yhdistyksessä Kallaweden kanssa. 7) Wesijärwen eli Wääksynkanawa tekee laiwakulun mahdolliseksi Päijänteen ympäristöön ja Lahden kauppalan välillä. 8) Kuoffalan- ja 9) Walkeatoksenkanawain kautta kuljetaan Lounaisen wesiistön itäisestä haarasta Pyhäjärween. 10) Murrolenkanawa on kairattu Ruoweden ja Wanfoweden välille. 11) Ammään-

eli **Rajaaninkanawa**, joka kulkee Ammankosken sivuitse Sottamon järvestä Dulujärvelle.

Ilmanlaatu ja elinkeinot. Kun maamme asema on niin ylhäällä pohjaisessa, seuraa siitä, että ilma ylimalkain on kylmänpuolinen, ja kun se ei ole minikään valtameren läheisyydessä, joka lämpö määrää tasailisi, on lämmön-määrä eri vuodenaikoina hyvin erilainen. Talvet ovat pitkät ja kylmät. Wälistä jäätyy elohopea lämpömittarissa, josta tiedämme, että silloin on vähintäänkin 40° C. pakkainen. Kesällä taas nousee kuumuus väliin yli 40° . Kuitenkin on tähän katsoen suuri eroitus maamme pohjaisimman ja eteläisimmän osan välillä. Etelä-Suomesa kestää talvea noin 5 tahti 6 kuukautta, jota vastoin maamme pohjaisin osa pyhyy lumen peittämänä 9 kuukautta vuoteensa. Pisin päivä Utsjoella kestää lähes 2 kuukautta, mutta maan etelä-osassa on sen pituus $18\frac{1}{2}$ tuntia. Vuoden keskilämpö on etelässä $+4\frac{1}{2}^{\circ}$, pohjaisessa $-2\frac{1}{2}^{\circ}$. Valtameren etäisyys vaikuttaa myöskin vuotuisen saademäärään, joka merien rantamailla on paljoa suurempi kuin meillä. Vuotuisen saateen tulo korkeus on Suomesa noin 20 tuumaa = 500 millimeetteriä. — Maanviljelykselle wahingollista ilmanlaadun kovuutta on viime aikoina ruwettu innokkaasti lauhduttamaan joiden kuivaamisella ja korpien raiwaamisella, joten nämä warsinaiset „hallan pesät“ ovat paikoin muuttuneet tuottawiksi wiljelysmaiksi. Muuten on ilma yleensä puhdas ja raitis, jonka tähden suurempia kulkutau-teja tavallisesti liikkuihin ainoastaan katorwuosina, jolloin niihin syynä on terveellisen ruoan puute.

Suomeenmaan ajukasten tärkeimmät elinkeinot ovat: maanviljelys, karjanhoito, kalastus, metsänhoito, metsästyys, metallinwalmistus, teollisuus ja kaupankäynti. Uusilla wapaamielisiillä elinkeino-asetuksilla koetetaan edistää niiden waurastumista. Seuraawassa tarkastamme erikseen kutakin äsken mainituista elinkeinoista.

1) **Maanviljelys** jaa kieltämättä ensimmäisen sijan kansamme elinkeinojen joukossa, sillä n. s. yhteisen kansan pyrinnöt rajoit-

tuvat melkein yksinomaisesti tämän ynnä sen liikeisessä yhteydessä olewan karjanhoidon harjoittamiseen. Säätyhenkilöt ovat aina viimeisiin vuosikymmeniin saakka pitäneet maanviljelystoinia halpoina, mutta nykyään, kun maanviljelysasioita on meidänkin maassamme ruwettu käytännöllisyyden ohessa tieteellisesti tutkimaan, alkawat he yhä lukuisammasti antautua tätä kansallista elinkeinoa edistämään. Hallituksen puolelta koetetaan maanviljelystä waurastuttaa ja saattaa ajanmukaiselle kannalle antamalla palkintoja semmoisille henkilöille, jotka yhdesä tai toisessa kohden ovat osoittaneet innokkaampaa asian harrastusta. Jotta kansalla olisi tilaisuutta nähdä ja oppia uudemman-ajaisista maanviljelyksen menoa ja jotta sen nuorukaiset voisivat saada myöskin tieteellistä perustusta tulewalle elinkeinolle, ylläpitää hallitus nykyään 8 maanviljelyskoulua ja kaksi korkeampaa oppilaitosta maanviljelyksen neuvojien walmistamista warten. Maanviljelyskoulut ovat: **Sööderfulla** Uudenmaan läänissä, **Pirilä** Turun ja Porin läänissä, **Otawa** Mikkelin läänissä, **Lewänen** Kuopion läänissä, **Tarwaala** ja **Korsholma** Waasan läänissä sekä **Koivikko** ja **Jokisaari** Dulun läänissä. Maanviljelysopistoja on **Kurkijoella** Wiipurin läänissä ja **Mustialassa** Hämeen läänissä. Wiimemainitun opiston ylä-osastoa sopii pitää nykyään maamme maanviljelys-akatemia.

Ne wiljanlajit, joita maassamme enimmäen wiljellään, ovat: ruis, ohra, kaura ja tattari. Behnää, joka menestyykin ainoastaan Suomen eteläisessä osassa, wiljellään vähemmässä määrässä. Rukiin wiljelemistä ei myöskään woida ilmanalan kylmyyden tähden harjoittaa maan pohjoisimmassa osassa, waan ohraa kaswatetaan pohjaiseen päin aina Inarijärwen ranteille asti. Raikkein ylämpänä pohjaisessa ei mikään wiljan laatu ota menestyskäsensä. Enimmästi ja yleisimmästi wiljellään Suomessa ruiista, joka elonlaatu onkin pidettävä kansamme tärkeimpänä elatukseena. Se menestyykin kylmässä maassamme paremmin kuin useat muut wiljanlajit.

Ohrat menestyy sateisempina ja lämpiminä kesinä ja on se tärkeä wilja meidän yleiseen raataperäisissä wiljelysmaissamme, sillä se tarvitsee

wähemmän maan wäkeä, jonka tähden sitä, kun wiljelystapa vielä enimmäkseen on kolmijakoinen, kylwetään peltoa lannoittamatta hynnettyyn ruukiin jänkeen. — Kauraa kasvatetaan koti-eläimiä, warjinkin herwosia warten, mutta itä-Suomesa tehdään siitä ruisjauhojen kanssa myöskin leipää, joka wererkenä on hywinfin maukasta. Ohran kanssa jekoitettuna kutsutaan kauraa sefaliksi, jota wiljellään maan itä-osaassa. — Tattari on hywin hallan-arka, jonka wuoksi se harwoina wuosina jäästyy kylmämättä, mutta silloin, kun sen onnistuu päästä pakkasen käpistä, antaa se warjin runsaan sadon, jonka tähden kansa sanoo: „Tattari taloksi tekee, tattari talottomaksi“. Sitä wiljellään useimmin kasmaisissa ja käytetään pääasiallisesti rhyneiksi.

Paitsi ylempänä lueteltuja wiljanlajeja, kasvatetaan Suomesa useammanlaatuisia juuri- ja palkokasveja, joista yleisimmin tawattawat ovat: potaatit eli maaperunat, nauriit, lantut, herneet ja paput. Ensimainituista, potaatteja, wiljellään nykhyään jo jotenkin runsaassa määrässä ja niiden tarkeyttä warjinaisten wiljakasvien rinnalla ei woida liian suureksi arwata. Niitä ei käytetä ainoastaan ihmisten rawinnoksi, waan myöskin suuressa määrässä koti-eläinten ruoaksi wiljan sijasta, mikä tawallisesti on paljoo kalliimpaa. — Nauriita kylwetään myös, etenkin itä-Suomesa, runsaasti ja käytetään enin osa niistä koti-eläinten talwiruoaksi. Niitä kasvatetaan tawallisesti metsämaissa. — Wähemmän hoidetaan lantuja, jotka waatiwat wälewää ja kosteanpuolista maata sekä kastelamista. Näitä pidetäänkin jo rhytimaakasweina. — Palkokasveja, herneitä ja papuja, on nykyisimpinä wuosikymmeninä ruwettu enemmän wiljelemään niiden erittäin woimakasten rehu-aineiden tähden, joita näiden kasvien warjista saadaaan. Hedelmät tietysti käytetään ihmisten ruoaksi.

Rhytimaakasweina wiljelewät talonpojat parhaastaan humaloita, kaalia, sipulia ja tupakkaa, näistäkin ainoastaan wiimemainittua jommoisesajakin määrässä. Muuten woidaan yleensä sanoa, että rhytimaan- ja puutarhanhoito eiwät vielä ole pääsfeet juurtumaan talonpoikaisiin maanwiljelijöihin, sillä he pitäwät mainituista laitoksia yksinomaisesti herraskartanoille kuuluwina hyödyttöminä leikkikenttinä. Tosin ei kylmä ilman-alamme sallikaan tähän katsoen päästä mihinkään loistawuuteen, mutta haluttomuus ja asian ymmärtämättömyys saattawat sen edistymiselle suurempia esteitä kuin luonto. Hedelmäpuut eiwät tahdo meneztyä muualla kuin maan eteläisessä osassa, sielläkin ainoastaan muutamat lajit. Niistä mainittakoon omena-, kirsimarja-, pääruna- ja luumupuut. Sitä wastoin kaswaa meidän metsäsamme paljon ja monenlaatuisia marjoja, jotka koettawat paljota hedelmäpuiden puuttetta. Mansikoita, mustikoita, puolukoita ja mesimarjoja kaswaa maasamme kosolta. Wieläpä juotkin tahtowat

tässä kohden olla anteliaita, sillä joilla kasvaa tuo mehuisa lappa, jota raaempana nimitetään muurameksi.

Muista Suomessa wiljeltävistä kasveista mainittakoon vielä pellawa ja liina eli hamppu, joita kasvatetaan waatteiden walmistamista warten. Edellinen näistä menestyy parhaiten Keski-Suomessa, mutta sitä wiljellään melkein jokaisessa maamme paikakunnassa paitsi sen pohjaisemmissa osissa. Jälkimäistä kaswataan myös hywin yleisesti.

Niittyjen hoito on vielä yleensä huonolla kannalla, sillä kansa, muusta muokkaamisesta ja lannoittamisesta puhumattakaan, ei enimmäkseen tahdo niittyihin mitään kylwää, waan ainoastaan niittää. Kuitenkin owat muutamat jo ottaneet noudattaaksensa maanwiljelysneuwojain kehoituksia ja suurempain kartanoiden omistajain esimerkkiä niittywiljelyksen suhteen. Yhä useammat alkawat kylvää ja lannoittaa niittyjensä sekä edistää niiden heinäkaswua kylwysiemenillä.

2) **Karjanhoito** on myöskin erittäin tärkeä suomalaisten elinkeino, sillä paitsi sitä suurta ja monipuolista hyötyä, mitä se itsestään tuottaa, käwisi maanwiljelys maassamme karjanhoidotta melkein mahdottomaksi. Peltojen lannoitus toimitetaan näet melkein yksinomaisesti karjanhoidon avulla, sillä luonnollisia lantawaroja löytyy maassamme vähän. Suomutaa wedetään kuitenkin useissa paikoin pelloille lannaksi, mutta sitä ei kaikin paikoin saadaakaan ja niissäkin paikoin, joissa sen saanti on helpompaa, ei se ole semmoisenaan oikein kelpvollista, waan täytyy sitä hapattaa lannan seassa. Karjantuotteet muutoin owat sydänmaiden maanwiljelijöillä melkein yksinomaisena särwin-aineena. Mutta waikka suomalaiset itse tarwitsewat suuren osan karjansa tuotteista, owat karja ynnä sen antimet erittäin tärkeitä wientitawaroita. Ulkomaille, etenkin Wenäjälle, wiedään maastamme vuosittain paljon woita, juustoa, karjaa ja hewosia. Hallitus edistää myös karjanhoitoa antaen palkinnoita sekä hywästi hoidetuista nauta-eläimistä ja niiden tuotteista että etenkin riwakoista hewosista. Raikkien kotieläin-rotujen parantamista warten tuodaan hallituk-

fen toimesta vuosittain maahamme hyviä ulkomaalaisia siitos-eläimiä. Meijeri- ja karjakkokoulut, kiertävät karjakot, meijeri-näyttelyt, valtiomeijeristit, yhdistyneet hewoisystävä-seurat y. m. laitokset osoittanevat tarpeeksi, että tämän elinkeinon waurastumisesta pidetään huolta ja että tällä alalla edistytään.

Suomalaisten tärkeimmät koti-eläimet ovat: nauta-eläimet, lampaat, hewoset (ne ovat parhaita Karjalassa ja Savossa), wuohet, siat, koirat, kanat, hanhet ja kyyhkyset. Maamme lounaisessa osassa hoidetaan paikoin myöskin mehiläisiä. Lappalaisten arvoisin koti-eläin on poro, joka käyttää ruoakseen n. s. peuranjäkälää ja on sentähden helppo hoitaa. Nauta-eläimiä eivät lappalaiset yleensä pidä, sillä niiden elatus tulisi heille pitkän talwen tähden warsin waiwaloiseksi.

3) **Kalastusta** harjoitetaan sekä meren rannikoilla että sisämaan järwiissä ja jo'issa. Merestä pyydetään etenkin silakoita ja hailia. Sisämaan järwien tavalliset kalat ovat: ahwen, hauki, kiihi, kupa, kuore, lahna, made, muje, siika, särki ja säyne. Muutamista järwistä saadaan myöskin ankeriaita ja muutamista jo'ista krapuja. Pohjanmaan sekä josjakin määrin muidenkin maakuntain jo'ista saadaan paljon lohia. Kalanpyynti on paikoin merensaariston afukasten paras elinkeino. Ulimalkain voidaan sanoa, että kalastus säästää paljon karjantuotteiden kotona kuluttamista, sillä kalat ovat warsin kelvollisia särpimeksi. Mutta niiden saalis, etenkin järwistä, käypi wuosi wuodelta aina niukemmaksi, johon syynä lienee järjetön kalanpyyntitapa. Enemmän kaloja näet pyydetään ja saadaan juuri niiden kutu-aikana ja wähää ennen sitä. Tätä luonnottomuutta sekä pyyntikalujen liikanaista tiheyttä on hallitus koettanut asetuksilla estää, mutta näitä asetuksia ei säännöllisesti seurata.

4) **Metsänhoito** on maassamme vielä yleensä warsin huonolla kannalla, waikka metsäntuotteet ovat hywässä arwossa ja niiden ulkomaille wienti tuottaa vuosittain monta miljoonaa markkaa. Niinwastaan ruunun metsiä hoidetaan jonkunlaisella huolella, jota wastoin enimpäin yhdistyisten metsänhoitoa woipi suorastaan sanoa metsänhaaskaukseksi. Seurauksia metsän tuhlauksesta alkaakin jo paikoittain ilmaantua arweluttawassa määrässä.

Ukseissa rantamaiden paikkakunnissa ei metsiä enää löydy tärkeimmiksi tarpeiksi, vaan asukasten täytyy hankkia sekä rakennusaineet että polttopuut 10 jopa 20 peninkulman takaa. Hallitus on tosin koettanut laeilla ehkäistä järjetöntä metsäin hävittämistä kieltämällä melkein kokonaan tuon turmiollisen kasviviljelyn, mutta kun kansa yleensä ei vielä käsitä metsänhoidon tärkeyttä ja kun kasviviljelys on kansaamme jo itivanhoista ajoista juurtunut tapa, niin harjoitetaan sitä vielä joskeinkin yleisesti. Myöskin useat tukkiasioitsijat ovat edistäneet metsäin hävittämistä siten, että ovat ostamistaan metsistä myöneet tai hakkuuttaneet hienoimmatkin puut. Tällä tavoin on suuri osa keski-Suomen entisiä suuria ja rikkaita puumetsiä joutunut alastomiksi kankaiksi.

Maamme metsäisimmät seudut ovat nykyään pitkin Venäjän rajaa Laatokan merestä alkaen pohjaiseen päin aina Lapinmaahan saakka eli pohjais-Karjalan itäinen osa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset seudut. Siellä löytyy vielä suuria maa-aloja, joissa kasvaa miljoonittain isoja honkapuita, joita siellä vuosittain uitetaan sadoin tuhansin alempana, meren kanssa liike-yhteydessä olevissa sahoissa sahattaviksi ja ulkomaille lähetettäviksi. Dulujärven ympäristön metsistä poltetaan paljon turvaa, joka sitte tynnyreihin laskettuna kuljetetaan wenheisjä pitkin kostista Dulujokea myöten Duluum ja sieltä ulkomaille.

Suomen tärkeimmät puulajit ovat: petäjä (honka), koivu, kuusi, leppä, haapa, pihlaja, tuomi, paju, raita ja kataja. Muutamissa paikoissa, etenkin maan etelä-osassa, kasvaa myöskin niinipuu, waahteri, tammi ja lehtikuusi.

5) **Metsästäys** oli entisinä aikoina hywinkein tärkeä Suomalaisen elinkeino, mutta nykyään alkaa metsänriista, osaksi maan tiheämmän asutuksen, osaksi sopimattoman pyyntötavan ja ajan tähden vähetä. Hyödyllisten metsä-eläinten vähenemistä koettaa hallitus estää rauhoituslailla ja yksityiset metsästäysseuroilla, vaan luwatonta metsästäystä harjoitetaan kuitenkin jommoisessa määrässä varsinkin maan itäisissä ja pohjaisissa osissa, joissa muutoin riistaa on enimmäkseen saatavana. Wahingollisten peto-eläinten hävittämistä taas edistää hallitus ja yksityiset kun-

nat n. s. tapporahojen antamisella. Mutta waikka metsänvriistä yleensä onkin wähenemään päin, wiedään kuitenkin itä- ja pohjais-Suomesta vuosittain paljon metsälintuja ja pienempäin metsäeläinten nahkoja ulkomaille. Meren saariston afukkaille on kalastuksen ohessa hylkeenpyynti ajoittain warsin tuottoisa, waikka waiwaloinen ja waarallinen elinkeino.

Maamme wahingollisimmat peto-eläimet ovat: karhu, ahma, ilwes ja susi, jotka tekewät vielä nykhyäänkin suurta wahinkoa karjalle. Onpa wiimemainittu eläin uskaltanut aiwan näinä vuosina käydä käsihi ihmislapsiinkin. Pienempiä peto-eläimiä, joita pyydetään nahkansa wuoksi, mainittakoon: repo, naali, näätä, sauwo ja kärppä. Nämäkin tekewät paljon wahinkoa sekä pienemmille koti-eläimille että myöskin hyödylliselle metsänvriiställe. Suomen hyödyllisiä metsä-eläimiä ovat: hirwi, majawa (nämä ovat rauhoitetut koko wuoden), peura, jänis ja orawa. Petolinnuista mainittakoon: kofko, haukka ja pöllöt, sekä kesyttömistä hyödyllisistä linnuista: metso, tehri, pyh, metsäkana, peltohana, peltopyh, kyyhkynen, joutsen, hanhi ja sorjat.

6) **Metallinwalmistusta** harjoitetaan Suomessa jommoisesjakin määrässä. Enemmän saadaan rautaa, jota walmistetaan järwien ja soiden pohjasta nostetusta sekä wuorikairawoikista louhitusta malmista. Raudasta walmistetaan tehtaissa kaikenlaisia tarpeita, mutta suurinmaksi osaksi wiedään se ulkomaille n. s. harfforautana tahi kanfirautana. Näitä rautalajeja walmistetaan sulatus-uuneissa ja walsseissa. Myöskin useammanlaatuista terästä walmistetaan, etenkin oman maan tarwetta warten. Parasta terästä ja hyviä teräskaluja tehdään Fiskars'in tehtaassa Udellamaalla, mutta enemmän harffo- ja kanfirautaa walmistetaan Möhkön ja Wärtsilän ruukeissa Karjalassa. — Kuparia saadaan wähemmässä määrässä Orijärweltä läntiseltä Udeltamaalta ja Laatokan pohjaisrannikolta Pitkästärannasta. Wiimemainituksa paikassa löytyy sen ohessa hiukan tinaakin. — Kultaa on hallituksen toimesta viimeisenä wuosikymmenenä huuhdottu Iwalajoesta Lapinmaalta, ja waikka sitä ei saada erittäin runsaasti, tuottaa se kuitenkin työkuustannukset.

Kiwiilajeista on yleisin harmaakiwi eli kraniitti. Marmorina ja porfiinifawea löytyy Karjalassa, edellistä Ruskealassa ja jälkimäistä Räisälässä.

Kalkkia saadaan jokaisesta maakunnasta. Näitä paitti saadaan vielä useista maamme paikkakunnista punamultaa, liuskaviiviä ja myllyntiiviä.

7) **Teollisuus** edistyy ripeillä askelilla, vaikka se viime aikoihin saakka ei ole tähtännyt oman maan tarvetta. Niinkuin kaikkia muitakin elinkeinoja on hallitus tätäkin tointa huolellisesti waurastuttanut perustaen teollisuuskouluja, walmistaen tilaisuutta teollisuusnäyttelyille, antaen palkintoja etewimmistä teollisuuden tuotteista, kustantaen kiertäviä käsitöiden opettajia y. m. Käsitöitä opetetaan maamme enimmäisjässä kansakouluissakin. Viimeisiin vuosiin asti nukuksissa ollut taideteollisuuskin on osaksi hallituksen, osaksi yhsityisten toimesta taas wirkistymään päin. Tänä wuotena (1881) pidettiin ensimmäinen Suomen taideteollisuusnäyttely Helsingissä. — Suomenmaan suurin tehdaskaupunki on Tampere. Paitti ennen mainituita rautatehtaita, on maassamme monenlaisia muita tehdaslaitoksia, joista suurimmat owat pum-puli-, werka-, tupakka-, paperi-, lasi-, porssliini-, saippua-, kyntteli-, sokuri-, ruuti- ja nahkatehtaat. Sahalaitoksia lanckujen ja lautojen walmistamista warten löytyy paljon; suurimmat ja enimmät niistä owat itä- ja etelä-Suomesa. Konepajoja, joissa tehdään höyrylairoja sekä muita pienempiä rautatöitä, on useita ja niissä walmistettuja teoksia ostetaan halulla ulkomaillekin. Suomen suurimmat konepajat owat Helsingissä, Turussa, Wiipurissa ja Warfaudesja. Laitwainweistämöitä löytyy myös tiheässä ja niissä tekewät talwiaikoina työtä myöskin maata-wiljelewät miehet. Parhaita lairwanrakentajia owat Pohjanmaan talon-pojat, jotka kulkewat niitä rakentamassa pitkäin matkain päässä.

Kotiteollisuutta harjoitetaan menestyskellä etenkin eteläisellä Pohjanmaalla ja Turun läänin läntisellä rantamaalla. Näillä seuduin walmistetaan paljon pum-puliwaatteita, sukkaa, puu-astioita y. m., joita sitte kuljetaan kaupaksi ympäri maata. Yhteinen kansa muissakin maamme paikkakunnissa pitää enimmäkseen kotona kudotuita waatteita ja walmistaa itse maanwiljelyskapineensa, mutta ne eiwät aina ole tarkoituksen mukaisia, jonka tähden kansan yleistä kätevyhyttä ei vielä sowi juuri kehua.

8) **Kaupankäynti** on sekin wilkastunut nykyisempinä wuosina. Muutamia uusia kaupunkia ja kauppalaita on perustettu

ja liike sekä varallisuus entisissä edistyy hyvällä wauhdilla. Viikkeen helpoittamista warten sijämaissa on hallituksen toimesta rakennettu useita rautateitä ja kanawia, ja yhä useampia puuhataan. Nykyään kulkee rautateitä Pietarista Wiipuriin, Helsinkiin, Turkuun, Waasaan, Dulun ja Kuopioon; joilta pääradoilta erkaanee siwuratoja Hämeenlinnaan, Tampereelle, Tammissaareen, Hankoniemeen, Porwoosen, Mikkeeliin ja Kotkaan. Sekä sijämaiden wesillä että etenkin meren ranteilla wiihisee höyrylaiwoja, jotka kuljettawat ihmisiä ja tawaroita paikasta toiseen. Maantiet pidetään hywässä kunnossa. Tieteellistä opetusta tulewille kauppiaille ja firjanpitäjille annetaan Turun ja Dulun kauppakouluisssa, sekä merimiehiksi aikowille Turun, Helsingin, Waasan, Dulun, Wiipurin, Maarianhaminan ja Rauman merenkulkukouluisssa. Ulko- sekä kotimaan rahaliikettä helpoittaa yksi waltion ja useampi yhsityisten perustamaa pankkia.

Suomesta wiedään ulkomaille enimmäen puutawaroita, lanffuja, lautoja ja polttopuita, sekä woita, rautaa, karjaa, hewosia, metsälintuja, nahkoja, terwaa ja muutamain tehdästen tuotteita. Tärkeimmät tuontitawarat ovat: wiljat, jokuri, kahwi, kankaat, rauta ja teräs, tupaffa, nahka, pum-puli, fuola ja wiinit. Suomen kauppala-uastoissa on lähes 2,000 alusta, joista noin kymmenes osa höyrylaiwoja.

B. Waltiollinen maantiede.

Waltiollinen asema. Suomenmaan nykyinen waltiollinen asema on perustettu w. 1809, jolloin Suomi Ruotfista eroitettiin ja yhdistettiin Suuriruhtinaskunnan nimellä ituisiksi ajoiksi Wenäjän keisarikuntaan. Sentähden on Suomen suuri-ruhtinaskunta itsenäinen, Wenäjästä erillään olewa waltio, mutta ulkonaisissa waltiollisissa keskuuksissa ilmaantuu Suomi yhtenä waltiona Wenäjän kanssa. Tämä Suomen waltiollinen asema on määrätty fiinä wakuutusfirjassa, jonka Wenäjän keisari Alek-

santeri I edellä mainittuna vuotena antoi Suomenmaan waltio-
säädyille Borwoon kaupungissa ja jonka kaikki hänen jälkeisensä
hallitsijat ovat uudistaneet. Siinä wahvistetaan maamme us-
konto ja perustuslait sekä ne etuudet ja oikeudet, joita kufin
sääty erikseen, ja kaikki asukkaat yhteisesti ovat siihen asti pe-
rustuslaillisesti nauttineet.

Kun Suomen suuriruhtinas Wenäjän keisarina asuu ulkopuolella
meidän maamme rajoja, niin tarwitaan erityisiä wirtamiehiä, jotka suuri-
ruhtinaan luona ajawat Suomen asioita. Tätä warten on Wenäjän pää-
kaupunkiin Pietariin asetettu Suomen waltiosihteenin wirašto, jossa esi-
miehenä on ministeri-waltiosihteeni ja johon kuuluu komitea Suomen asioita
warten sekä keisarillisen majesteetin Suomen kansia. Äsken mainitusta
syystä on myöskin Suomen kenraalikuwernöörin wirta alkunsa saanut.
Kenraalikuwernööri, jonka tulee wirtansa puolesta asua Helsingissä, on suuri-
ruhtinaan ylimäisenä käslynhaltijana ja luottamusmiehenä maassamme.
Hänellä on kahdenlaatuisia wirtawelwollisuusia: esimiehyys Suomen senaa-
tissa ja päällisyys Suomen yhteishallinnossa.

Sisälliset waltiolliset olot. 1) Perustuslait ja edustus-
laitos. Suomen suuriruhtinaskunta on perustuslaillinen waltio.
Suuriruhtinas säättää waltiosäätyjen kanssa lafia ja määrää
weroja, sekä kenraalikuwernöörin ja senaatin kautta hoitaa halli-
tusta. Suomen perustuslait ja sisälliset waltiolliset olot ovat
osittain syntyneet Ruotsin wallan aikana, osittain myöhemmin
säädetty ja kehityt. Etewimmät perustuslait ovat: Hallitus-
muoto wuodelta 1772, Yhdistys- ja Wakutuskirja w. 1789 ja
Waltiopäiwäjärjestys w. 1869. Näissä la'issa määrätään hal-
litsijan ja kansan keskinäiset oikeudet ja welwollisuudet.

Edellämäinittun Waltiopäiwäjärjestyksen mukaan kotoontuwat Suomen
säädyt suuriruhtinaan kutsumuksesta wähintäin joka wiides wuosi warfi-
naisille waltiopäiwille. Tarpeen waatiesa voidaan kotoontutjua ylimää-
räiset waltiopäiwät. Maamme edustuslaitosta sanotaan säätyedustus-
seksi, sillä kansa on tähän asiaan katsoen jaettu neljään waltasäätyyn,
jotka ovat: ritarišto ja aateli, pappissääty, porwarissääty ja talonpoi-
kaisääty.

2) Hallitus ja wirtakunnat. Maan korkeinta hallituskuntaa
nimitetään keisarilliseksi Suomen senaatiksi, jonka päätettäväksi
on jätetty kaikki, mitä maan oikeuden ja talouden hoitoon kuu-

Iuu, paitfi niitä asioita, jotka lakien mukaan suorastaan owat keisarillisen majesteetin päätettävät. Senaatin kirjoitukset ja päätökset annetaan keisarin nimessä, jonka tähden kaikki senaattiin lähetettävät hakemukset ja anomuskirjat pitää oleman keisarilliselle majesteetille kirjoitetut. Senaatin esimiehenä on, kuten jo ennen mainittiin, Suomen kenraalikuvernööri. Jäsenet, joita nimitetään senaattoreiksi, nimittää hallitsija kolmeksi wuodeksi ferrallaan.

Käsiteltävään asiain eri laatua myöten on senaatti jaettu kahteen osastoon: Oikeus-osastoon ja Talous-osastoon. Oikeusosasto on etupäässä maamme korkeampana tuomioistuimena ja semmoisena ei kuulu hallituskuntaan, waikka se on siihen yhdistetty ja sen jäsenet wirka-asemansa suhteen owat samalla kannalla kuin talousosastoon kuuluvat senaattorit. Talousosaston tulee tarkastaa kaikki Suomen yhteistä talouden hoitoa koskevat asiat. Hallitushoidon eri haarojen mukaan on se jaettu kuuteen eri toimikuntaan: siwili-, waltiowarain-, kamari-, sotilas-, kirkollis- ja maanwiljelys-toimikuntaan. Korkeimpana kantaja-wirkamiehenä Suomessa on senaatin profuraattori, jonka tulee walwoa, että lakia ja asetuksia maan wirkakunnissa noudatetaan ja ett'ei kenenkään oikeuksia forreta.

Paitfi yllämainittua senaatin oikeusosastoa, on maassamme lakia ja oikeutta käyttämässä useammanlaatuisia alempia oikeuskuntia. Yleisiä ala-oikeuksia owat maalla kihlakunnan-oikeudet ja kaupungeissa raastuvan-oikeudet. Yleisiä yli-oikeuksia, joiden tarkastettawaksi saapi asiansa wetää, joll'ei ala-oikeuksien päätöksiin tyydy, owat howioikeudet, joita maassamme on kolme: Turussa, Waasassa ja Wiipurissa. Ensinmainittuun piiriin kuuluvat kaikki ala-oikeudet Turun ja Porin, Uudenmaan ja Hämeen lääneissä, Waasan howioikeuden piiriin Waasan ja Oulun läänit sekä Wiipurin howioikeuden piiriin Mikkelin, Kuopion ja Wiipurin läänit. Muutosta howioikeuksien tuomioihin saapi hakea senaatin oikeusosastossa.

Maakuntain hallinnon suhteen on Suomi jaettu lääneihin, joita hallitsawat kuvernöörit. Kufin lääni on taas jaettu kihlakuntiin ja kihlakunnat warsinaisiin kunnallispiireihin, joilla kullakin on sisällisissä asioissaan jommoinenkin itsehallinnon wapaus.

Uskonnon hoito on annettu Turun arkkipiispalle sekä Porwoon ja Kuopion piispoille, jonka mukaan Suomi kirkollisen hallinnon suhteen jakaantuu kolmeen hiippakuntaan. Piispain kansja tarkastaa maamme kirkollisia asioita konsistorioiksi nimetyt virkakunnat, joita on yksi kussakin hiippakunnassa ja joiden puheenjohtajana on asianomainen piispa. Hiippakunnat jaetaan rowastikuntiin, joihin taas kuuluu useampia seurakuntia. Kussakin seurakunnassa on kirkkoherra hengellisen elämän pääkattijana. Hiippakuntain hallitukset kuuluvat senaatin kirkollistominikunnan alle, jonka peräänkatsottavat myös ovat kirkolliswirašto, koulutoimen ylihallitus, kouluwirašto ja kansakoululaitos.

3) **Opetuslaitokset.** Suomenmaan korkein oppilaitos on keisarillinen Aleksanterin Yliopisto Helsingissä, jolla on kokonaan muista hallituskunnista riippumaton oma erityinen hallituksensa. Sen korkein päämies on kansleri, joka välittömästi kuuluu hallitsijan alle ja jona on perintöruhtinas. Kanslerin apuna hoitaa yliopiston asioita Helsingissä kanslerinsijainen, rehtori ja yliopiston konsistorio. Muiden yleisten koulujen, niinkuin lyseoiden, realikoulujen, naiskoulujen ja kansakoulujen, peräänkatsantoa ja hallitusta hoitaa koulutoimen Ylihallitus. — Oppilaitoksia korkeampaa tieteellistä siivistystä warten on waltion kustantamia suomenkielisiä kolme, jota wastoin ruotsinkielisiä löytyy kahdeksan. Wiimeisinä vuosina on kuitenkin perustettu useampia suomenkielisiä oppikouluja yksityisillä waroilla ja muutamille niistä annetaan joskeinkin riittävä waltio-apu. Tästä nähdään, että tieteellisen opin tarwis on kansassa wirtistynyt ja että siivistyksessä riennetään joutuisasti eteenpäin.

Korkeampia oppilaitoksia naisten siivistämistä warten on waltion kustantamia ruotsinkielisiä yksi, mutta ei yhtään suomenkielistä. Alempia tyttökouluja on sitawastoin wiisi, kaikki ruotsinkielisiä. Yksityisten kustantamia ja waltioawulla autettuja sekä suomen- että ruotsinkielisiä tyttökouluja löytyy useampia, joista ainoastaan yksi suomenkielinen korkeampaa naissiivistystä warten. Naisten siivistäminen siis ei maassamme vielä ole

yleensä kehuttawalla kannalla, mutta että tässäkin kohden aiotaan edistyä, todistawat nuo useat yksityiskoulut.

Kansakoululaitos on wakaantumaan päin ja yleinen kansallinen siwistys kohoaa silminnähtävästi. Seminareja kansakoulujen opettajain walmistamista warten löytyy neljä, kaksi täydellistä (mies- ja naisosastoilla) suomenkielistä ja kaksi (toinen mies-, toinen naisseminari) ruotsinkielistä kansaa warten. Kansakouluja on jo perustettu jokaiseen kaupunki- ja useampaan maalaiskuntaan. Kuitenkin eivät mielipiteet kansakoulujen hyödyllisyydestä ole vielä oikein wakaantuneet yhteisessä kansassa.

Näitä paitsi on maassamme vielä joukko ammattikouluja, sumuntai-kouluja ja kiertokouluja y. m. oppilaitoksia, jotka kufin alallansa edistävät kansan tiedollista waurastumista. Ammattikouluista mainittakoon: kadettikoulu, polyteknillinen opisto, maanwiljelysopisto, metsäopisto, kaupakoulut y. m. Tieteiden edistymistä warten löytyy joukko tieteellisiä seuroja, joista enimmäkseen ovat Helsingissä. Etewimmät kirjallisuuden edistäjät ovat: Suomalainen kirjallisuusseura, kansanwalistusseura ja kirjankustantajain yhdistys.

4) **Sotawäki.** Walta-istuimen ja ifänmaanpuolustukseksi jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asewolvollinen. Maan sotawoimana on: a) **Wakinaisen wäki**, johon arwanheiton kautta joka wuosi kutsutaan tarpeellinen määrä asewolvollisia, 21 vuoden wanhoja nuorukaisia, joiden warfinaisessa sotawäessä palvelus aika kestää rauhan-aikana kolme wuotta. Siwistykseen perusteella voidaan kuitenkin wakinaista palvelus aikaa lyhentää aina yhteen wuoteen asti. Wakinaista sotawoimaa on rauhan-aikana 5 tuhatta miestä, jaettuna kahdeksaan pataljoonaan, jotka ovat sijoitetut läänien pääkaupunkeihin; b) **Reserwi**, johon kuuluvat kaikki kunakin kutsuntawuotena 21 wuotta täyttäneet miehet, jotka eivät astu wakinaiseen palvelukseen, sekä kaikki wakinaisessa wäessä palvelleet henkilöt, kunnes heidän palvelus aikansa molemmissa sotawäen lajeissa yhteensä tekee wiisi wuotta. Tämä sotawäen laji kutsutaan palvelukseen sodan syttyessä ja kuuluu reserwiin noin 35 tuhatta miestä; c) **Rostowäki**, johon kuuluvat neljäänkymmeneen ikäwuoteensa asti kaikki ne, jotka ovat reserwisessä aikansa olleet. Rostowäki voidaan kutsua aseihin ainoastaan silloin, kun wihollinen ryntää maahan. Tätä sotawäen lajia tullee olemaan noin 60 tuhatta miestä. Koko Suomen asewolvollinen sotawoima woipi siis sota-aikana tehdä noin 100 tuhatta miestä. — Paitsi warfinaista asewolvollista sotawäkeä on maassamme „henkivartijawäen 3:mas Suomen tarkka-ampuja-

pataljoona" noin 800 miestä. Tähän pataljoonaan otetaan väkeä pes-
taamalla.

5) **Raha.** Suomella on oma raha, marffa (= franc), joka jaetaan
100 penniin. Ennen oli Suomella yhteinen raha Ruotsin ja sittemmin
Venäjän kanssa, mutta kun viimeksi mainitun maan raha-asiat joutuivat
semmoiselle kannalle, että ne vaikuttivat häiriötä Suomenkin valtiopankille,
tehtiin Suomen pankki kokonaan wapaaksi Venäjän valtiopankista ja Suo-
melle säädettiin eri rahansa. Tämä rahanmuutos tapahtui w. 1865, jol-
loin metalliraha, kulta ja hopea, julistettiin ainoaksi laillisesti kelpaavaksi
rahaksi Suomesja. Kun sittemmin hopean arwo Euroopan rahamarffinoilla
aleni, pantiin rahakannan perustukseksi yksinomaisesti kulta.

Valtiollinen jako. Suomi jaetaan valtiollisessa suh-
teessa kahdeksaan lääniin, jotka ovat: Uudenmaan lääni, Turun
ja Porin lääni, Hämeen lääni, Wiipurin lääni, Mikkelin lääni,
Kuopion lääni, Waasan lääni ja Dulun lääni. Läänien suuruus
on sekä pinta-alaan että wäkilukuun katsoen warsin epätasainen.
Tätä paitsi ovat toiset läänit verrattoman tiheämmästi asu-
tut, kuin toiset. Tiheimmästi asuttuja läänejä ovat Uudenmaan
sekä Turun ja Porin läänit, harwimmin Dulun lääni. Keski-
määrin asuu Suomesja noin 300 ihmistä neliöpeninkulmalla.

Uudenmaan lääni.

Tähän lääniin kuuluu suurin osa Uttamaata, Rymenjo-
keen saakka itään päin, ja wähäinen osa kaakkoista Hämettä.
Ko'oltaan on tämä lääni pienin Suomen lääneistä. Sen pinta-
ala tekee 215 neliöpeninkulmaa (= lähes 12 tuh. neliötilom.).
Uudenmaan lääni rajoittuu pohjaisessa Hämeen ja Mikkelin
lääneihin, idässä Wiipurin lääniin, etelässä Suomenlahteen ja
lännessä Turun ja Porin lääniin.

Maanlaatu on jotensakin epätasaista, mutta parhaimmin wilseltyjä
osia koko Suomesja, sillä paitsi meren läheishyhtä, joka tekee ilmanalan
lauhteammaksi, on maanlaatu tässä läänissä enimmäkseen sawipohjaista.
Täällä menestyy myöskin wehnänwilselys, waikka sitä harjoitetaan wähem-

uässä määrässä. Maanviljelyksen vaurastumista edistävät suuresti lukuisat herraskartanot, joissa tätä elinkeinoa harjoitetaan uudenaikaisilla työkoneilla ja uudemman maanviljelystieteen perusteilla. Hedelmäpuita kasvatetaan jotenkin yleisesti ja ne menestyvät hyvin. Maaheria ja niinpuita kasvaa viljelemättä metsissä. Tammiä tavataan myös paikoittain Karjanhoito edistyy samassa suhteessa ja samanlaatuisista syistä kuin maanviljelyskin. Kalastaminen Suomenlahdessa ja Kymenjoessa on tuottoisaa. Tammihaaren hailit ja Kymenjoen lohi ovat kuuluisia. Metistä on puute. Rautateollisuutta harjoitetaan menestyksellä ja muutamista paikoin saadaan kuparia, vaan sitä ei löydy warsin suuressa määrässä. Yhteisen kansan tähteollisuus ei tässä läänissä ole kehuttavalla kannalla.

Useat paikat tämän läänin rantamaista ovat luonnon ihania, sillä nuo lukemattomat niemekkeet ja maan sisään syvälle tunkeutuvat kaitaiset merenlahdet tekevät näky-alan vaihtelevaiseksi. Pitkin Suomenlahden rannikkoa muodostuneet saaret ja luodot ovat warsin viehättävän näköisiä. Näissä viettävät kesä-aikaansa useat niistä Helsingin asukkaista, jotka eivät ole tilaisuudessa muuttaa kesäksi „tuhansien järvien“ rannikoille Suomen sydänmaihin.

Kaikki Uudenmaan läänin kaupungit sijaitsevat Suomenlahden rannalla. Niiden nimet ovat: Helsinki, Wiapori, Porwoo, Loviisa, Tammihaar ja Hankoniemi.

1) **Helsinki** (65 tuhatta asukasta), Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, on maamme väkirikkain ja kaunein kaupunki. Se sijaitsee merenniemekkeellä puoli peninkulmaa lounaasen päin Wantaanjoen suusta. Tässä kaupungissa asuu Suomen kenraalikuvernööri ja tänne ovat sijoitetut maamme korkeimmat virkakunnat, joista mainittakoon: keisarillinen senaatti, koulu-ylihallitus, maanmittausyhtiön ylihallitus, rautateiden ylihallitus, lääkitä-ylihallitus, postijohtokunta, tilastollinen virasto, paino-ylihallitus y. m. Helsingissä on myöskin Uudenmaan lääninhallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: Aleksanterin yliopisto, polyteknillinen opisto, normaalikoulu, 4 lyseota, 2 koulua korkeampaa naiskoulusta warten, taideteollisuus koulu, alajoukkokoulu y. m. Julkisista rakennuksista ovat etewimmät: Nikolainkirko, uusi teatteri, yliopisto, suuriruhtinaan palatsi, ritarihuone, pankkihuone, polyteknikumi ja senaatin rakennukset. Kaupankäynnin suhteen

jaa Helsinki ensimmäisen sijan Suomen kaupungeista, mitä ulkomailta tuontitavaroihin tulee, mutta wiennissä voittaa sen Wiipuri. Helsingissä ovat myöskin Suomen waltiopankin ja yhdyspankin pääkonttoorit. Tehtaita löytyy useampia, joista mainittakoon: 2 konepajaa, sokeritehdas, posliinitehdas, tupakkatehtaat y. m. Maamme suurimmat kirjapainot ovat Helsingissä. — Lähellä kaupunkia ovat: **Uriikaporin** kylpylaitos, **Kaisaniemi** ja **Töölö**, luonnon-ihania paikkoja, sekä **Lapwiikki**, parannuslaitos heikkomielisiä warten.

2) **Wiapori** (1 tuhat asukasta), erittäin wahwa linnoitus, on rakennettu puoli peninkulmaa Helsingistä merelle päin seitsemälle saarelle, joita nimitetään **Sufisaariksi**. Tässä linnassa asuu joukko wenäläistä sotawäkeä sekä osa **Wenäjän** sotalawastoa.

3) **Porwoo** (3,800 asukasta), **Porwoonjoen** suulla, on muistettava siitä, että siinä asuu **Porwoon** hiippakunnan piispa, ja että siinä on ruotsinkielinen seitsevenluokkainen lyseo sekä kuuromyökäin koulu. Tässä kaupungissa eli loppupuolen ikäänsä maamme mainioin runoilija **Johan Ludwig Runeberg**. Kaupungin kauppa on melkoinen. Lähellä kaupunkia sijaitsee pari sahalaitosta.

4) **Lowiisa** (1,700 asukasta), itäisin kaupunki **Uudenmaan** läänissä, on rakennettu merenlahden rannalle. Kaupunkilaiset harjoittawat jommoistakin kaupankäyntiä **Suomenlahden** rannalla. **Lowiisassa** on ruotsinkielinen neliluokkainen realkoulu. **Merenpuolella** sataman suulla on **Swartholman** wanha linnoitus.

5) **Tammisaari** (1,900 asukasta), **Hankoniemen** itäpuolisessa **kainalossa**, on muistettava siitä, että sen asukkaat pyytävät ja kaupitsewat paljon **kilohaili-nimistä** merikalaa. Tässä kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen seminari kansakoulujen naisopettajien valmistamista warten. **Tammisaaren** sormikkaat ovat tunnetut.

6) **Hankoniemi** (1,900 asukasta), maamme eteläisin kaupunki, on wasta viime vuosikymmenenä perustettu, mutta kun sen satama tawallisesti pysyy sulana suurimman osan wuodesta ja kun sinne on rakennettu rautatie, niin on sen kauppa melkoinen. Se on ainoa kaupunki **Suomessa**, joka talwisaitana

wälittää höyrylaimaliikettä Ruotsin ja Suomen wälillä. Raupungissa on kylpylaitos.

Fiskars, Pohjan pitäjäässä, rautaruukki ja hyvien teräskalujen tehdas. — **Mustio**, Suomen wanhin rautatehdas Karjaan pitäjäässä. — **Karffila**, maasuuni ja konepaja Wihdin pitäjäässä. — **Röönigstedt**, lasitehdas.

Turun ja Porin lääni.

Tämä lääni sisältää Suomen lounaisen osan, Warfinais-Suomen, läntisen Satakunnan, hiukan läntistä Uttamaata ja Ahwenanmaan saariston. Läänin koko on 445 neliöpeninkulmaa (= 24,500 neliökilom.) Sen rajoina ovat: pohjaisessa Waasan lääni, idässä Hämeen ja Uudenmaan läänit, etelässä Itämeri ja lännessä Pohjanlahti.

Warfinais-Suomen rantamaat ja etenkin sen pohjainen osa ovat vuorista maata. Eteläinen ja lounainen rantamaa tuhansine ihanine saarineen on Uudenmaan läänin ohessa Suomen parhaiten wiljeltyjä ja wäkirikkaimpia maakuntia. Täälläkin menehtyy wehnänwiljelys ja eteläisellä rannikolla sekä muutamilla saarilla löytyvät maamme suurimmat tammistot. Turun kaupungin seuduilla harjoitetaan myöskin mehiläishoitoa. Saaristolaiset tietysti harjoittawat kalanpyyntiä. Kotiteollisuudessa ovat tämän läänin ajukkaat etewiä. Turun ja Porin kaupunkien seuduilla kudotaan myötäväksi paljon pumpulivaatteita ja Rauman sekä Uudenkaupungin tienoilla tehdään puuastioita. Tehdasteollisuutta harjoitetaan suuresä määrässä. Läänin etelä-osassa on monta rauta-, lasi- y. m. tehdasta. Kalkkia poltetaan paljon Paraisten ja Remön pitäjäissä.

Tähän lääniin kuuluwa osa Satakuntaa on enimmäkseen tasankoa, mutta muutoin wiljawaa maata. Pohjaisessa Satakunnassa löytyy kuitenkin paljon kiviä kankaita ja wesiä soita. Metsää oli ennen näillä seuduin warsin runsaasti, mutta viimeisinä vuosina on suurin osa tuffimestistä tullut häwitettyksi. Monenlaisista hyödyllisistä kivilajeista mainittakoon musta marmori, jota saadaan Reposaareltä ja Kokemäenjoen suulta.

Ahwenanmaahan kuuluu yksi suuri saari, Ahwenanmantere, ja noin 85 pienempää ajuttua saarta sekä suuri joukko ajumattomia saaria, kallioita ja luotoja. Ahwenanmantereeseen tekee meri niin pitkiä lahtia, että paikoin ainoastaan kaitainen kannas erottaa mantereen molemmilta puolilta tunkeutwat lahdet toisistansa. Maa on epätasaista ja kallioista, mutta osaksi hywiinkin wiljawaa. Saaren tiheän asutuksen wuoksi tuodaan sinne kuitenkin

fin wiljaa muualta. Kalastus ja hylseitten pyynti ovat meren läheisyyden tähden tärkeitä elinkeinoja. Tätä paitsi ovat ahvenanmaalaiset hyviä ja rohkeita merimiehiä, jotka matkustavat sekä omilla että Suomen mantere-laisten laivoilla kauppaa tekemässä ja tawaroita kuljettamassa kaukaisillakin merillä.

Tämänkin läänin kaupungit ovat meren rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Turku, Naantali, Uusikaupunki, Rauma, Pori ja Maarianhamina Ahvenanmaalla.

1) **Turku** (28 tuhatta asukasta), Suomen vanhin kaupunki, on Urajoen varrella. Se oli ennen Suomen pääkaupunkina, jolloin siellä sijaittiwat senaatti, yliopisto y. m. korkeat virkakunnat ja siivistyslaitokset, mutta suuren tulipalon jälkeen, joka (w. 1827) häwitti melkein koko kaupungin, muutettiin yliopisto Helsinkiin. (Senaatti muutettiin sinne jo 1819.) Nytkin on Turku asukasluvunsa puolesta Helsinkiä lähinnä suurin maamme kaupungeista. Turussa asuu Suomen arkkipiispa ja siellä ovat: hovioikeus, lääninhallitus, 2 lyseota, kauppakoulu, urkuri- ja luffarikoulu, kuuromyökkäin koulu, merikoulu, naiskoulu y. m. oppilaitoksia; piipiaseura ja talousseura. Tehtaita löytyy useita, joista kuuluisimmat ovat tupakka-, kattohuopa-, paita- ja werka-tehtaat sekä konepaja. Kaupungin merkillisin rakennus on ikiwanha tuomiokirkko. Turussa sijaitsee Porthan'in kuwapatjas. Kupittaaan kylpylaitoksessa, lähellä kaupunkia, käypi paljon suomalaisia terweyttänsä etsimässä. — Turun edustalla, Urajoen suussa, on ihana **Ruissalon** saari, jossa kasvaa paljon tammia ja pähkinäpuita. Luonnon-ihanuutta tässä saaresa edistävät turkulaiisten rakentamat huvilat.

2) **Naantali** (596 asukasta) on vanha, nykyään vähäinen kaupunki meren rannalla. Siellä valmistetaan paljon kankaita ja erittäin hyviä sukia y. m. willaneuloksia. Naantalissa on myöskin hywä kylpylaitos. Kauppaliikettä harjoitetaan vähäisen.

3) **Uusikaupunki** (3,800 asukasta), meren rannalla, harjoittaa suurta puuastiain kauppaa. Kaupungilla on hywä satama ja jommoinkin kauppalaivasto. Tehtaita on myös muutamia, joista mainittakoon nahka- ja tupakkatehtaat. Tästä kau-

pungista kulkee merenalainen sähkölennätinlanka Ruotsiin. Raupungin lähistöllä on muutamia lautasahoja.

4) **Rauma** (3,800 asukasta), Pohjanlahden eli n. s. Raumanmeren rannalla eteläisessä Satakunnassa, harjoittaa laueanlaisia laivaliikettä ja tekee kauppaa puutawaroilla, Rauman pitsejä pidetään erinomaisina. Kouluista huomattakoon merikoulu. Tehtaita on tulitikkus-, nahka- ja pumpulitehtaat.

5) **Pori** (10,500 asukasta), Kokenmäenjoen eteläisellä rannalla, on Suomen suurimpia kauppa-kaupunkeja. Täältä vietään ulkomaille paljon puutawaroita, lautoja ja lanffuja, sekä karjantuotteita, etenkin woita. Laivaliike on suurellainen. Tehtaista mainittakoon: konepaja, tulitikkutehdas ja laivanweistämö. Koululaitoksia on: ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo, suomenkielinen yksityislyseo, naiskoulu ja joukko kansakouluja. Raupungin ulkojatamaa nimitetään **Reposaareksi**.

6) **Maarianhamina** (576 asukasta), Ahwenanmaalla Somalan pitäjäässä, on pieni merikauppa-kaupunki, jonka asukkaat elävät enimmäkseen kalastuksesta ja merenkulusta. Raupungissa on merikoulu.

Salu, kauppala Uskelan pitäjäässä, on Turun läänin itäisin kauppa-kaupunki. — **Jaalin**, kauppala, rakennettu Nyrösjärven rannalle pohjaisen Satakunnan keskikäyttöille. — **Daali**, konepaja Kemion saarella. — **Pittoinen**, werkatehdas Viedon pitäjäässä. — **Orijärvi**, kirkon pitäjäässä, kuparikaihos. — **Kauttua**, rautaruukki Euran pitäjäässä. **Nyröskoski**, pumpulitehdas Hämeen Nyröskoski. — **Tourula**, lasitehdas Näläneellä.

Hämeen lääni.

Itäisen Satakunnan keskimmäinen osa ja Hämeen maakunnan keskiset ja lounaiset maat tekewät Hämeen läänin. Sitä rajoittaa pohjaisessa Waasan lääni, idässä Mikkelin ja Uudenmaan läänit, etelässä Uudenmaan lääni ja lännessä Turun ja Porin lääni. Läänin ala tekee noin 400 neliöpenikulmaa (= 22 tuh. neliökilom.)

Tämä ensimmäinen sijamaan lääni kuuluu jo tuohon runoissa ylistettyyn wesi-rikkaasen Suomen yläntöön, jonka luonnon waihettelewaisuus on werraton. Suuret, tuhansilla saarilla ja salmeffeilla täytetyt sinertävät järwet, kirkaat ja kalariikkaat joet, waahtoawat kosket, lukuisat wuorten kuffulat ja harjanteet — kaikki nämä tekwät outoon matkustajaan miellyttävän waiikutuksen. Läänin pohjaisissa osissa oli viime wuosikymmeneen asti suuria tuffimetsiä, mutta viimeisen hurjan puuliikkeen ajalla häwitettiin suuri osa niistä. Maanwiljelys luonnistuu parahiten etelä-Hämeessä, jossa wiljelysmaa on hywää ja wiljaa kaswaa useampina wuosina myötäwäksikin. Erittäin sopiwaa on maanlaatu pellawan wiljelemiseen. Tässä läänissä kaswatetaankin Suomen parasta pellawaa. Karjanhoito on myöskin tärkeä elinkeino ja se edistyy yhä ajanmukaisemmalle kannalle. Kotiteollisuus ei siedä ankarampaa arwostelua. Tehdasliikettä harjoitetaan sitä wastoin warsin suuresa määrässä, sillä tässä läänissä, Tampereella, owat Suomen suurimmat tehtaat. Myöskin maaseuduilla löythy useita suurempia tehdaslaitoksia, niinkuin rautaruukkeja, paperitehtaita, lasiruukkeja, sahoja y. m. Kauppaliikettä edistävät sijamaassa useat kanawat sekä Hämeenlinnasta Tampereelle, Turkuun ja Waasaan kulkewat rautatiet. Höyrylairoja liikkuu kymmenittäin läänin wesillä.

Kuuluihin tässä läänissä tawattawista luonnon-ihannuufista on **Kangasalanharju**, Tampereen kaupungista kaakkoiseen päin, Wängelmäweden ja Roineen välillä. Sitä pidetään lähinnä Puntaharjua Suomen luonnon kauneimpana tuotteena. Lähellä Hämeenlinnan kaupunkia on lauea **Parolan kenttä**, jossa Suomeen sijoitettu wenäläinen sotawäki pitää usein harjoitustiansa.

Hämeen läänissä on nykyään ainoastaan kaksi kaupunkia: Hämeenlinna ja Tampere.

1) **Hämeenlinna** (4,500 asukasta), Wanajan pitäjäässä, on Turkua lähinnä Suomen wanhin linna. Täällä asuu läänin kuwernööri ja osa Suomeen sijoitetusta wenäläisestä sotawäestä. Hämeenlinnaan on sijoitettu maamme ainoa suomenkielinen normaalilyseo. Tämän kaupungin ja Helsingin välille rakennettiin maamme ensimmäinen rautatie. Lähellä kaupunkia sijaitsee wanha linna, jossa nyt on wankeuslaitos.

2) **Tampere** (19 tuhatta asukasta) on rakennettu ihanalle paikalle Tammerkosen warrelle. Se on maamme suurin tehdas-kaupunki. Tehtaista muistettakoon warsinkin pumpuli-, werka-, liina-, paperi- ja willankehruutehtaat. Oppilaitoksista mainitta-

foon: juomenkielinen neliluokkainen realkoulu, yhdistyiskeskus ja naiskoulu. Täällä on yksi Suomen innokkaimpia kansanvalistusseuran haara-osastoja.

Lahdi, kauppala ja rautatien pysäyspaikka, Vesijärven eteläpäässä. — **Jorsja**, pumpulitehdas. — **Jokioinen**, rautaruukki Tammelasja. — **Terwakoski** Janakkalassa ja **Walkekoski** Sääksmäellä, paperitehtaita. — **Nuutajärvi**, lasitehdas Urjalan pitäjäässä. — **Mustiala**, maamme korkein maanviljelysopisto, Tammelasja. — **Ewo**, metsäopisto, Lammin pitäjäässä.

Wiipurin lääni.

Tähän lääniin kuuluu eteläinen ja kaakkinen Karjala, osa eteläistä Savo ja sekä hiukan kaakkoista Hämettä ja itäistä Uttamaata. Läänin pinta-ala on 780 neliöpeninkulmaa (= 43 tuh. neliökilom.) Sitä rajoittaa pohjaisessa Mikkelin ja Kuopion läänit, idässä Venäjän valtakunta ja Laatokka, etelässä Laatokka ja Suomenlahti sekä lännessä Uudenmaan lääni.

Maanlaatu on yleensä vuorista ja laameampia tasankoja löytyy ainoastaan Laatokan läntisellä rantamaalla Kätkälmen kaupungin seuduilla. Kun tähän lääniin kuuluu osa Saimaan vesistöä, ei luonnon-ihannuudesta ole puutetta. Tähän katsoen mainittakoon erittäin Saimaankanavan seudet ja mainio Imatran putous Wuoksenjoessa. Wiimemainittua käyvät ulkomaalaisetkin ihmettelemässä. Omittuinen wihähtyiswoima on myöskin Laatokan luoteisrannikon syvillä, jyrkällä ja paljaiden kallioiden välisillä lahdilla ja wihertävillä laaksoilla. Maanviljelykseen katsoen on maanlaatu yleensä kiviä ja someroperäistä, mutta paikoin löytyy myös jofseinkin hywää sawimaata. Wiimemainittua tapaa enimmäen Laatokan rantamalla ja Kymenjoen seuduilla. Muuten ei maanviljelys, varsinkaan Karjalanpuoliesse lääniin osassa, siedä kehumiästä. Wiljaa ei tavallisinakaan wuofina saada edes omaksi tarpeeksi, waan sitä tuodaan suurissa määrin Wenäjältä. Maanlaadun huonouden, suurten soiden ja rämeiden ohessa owat maanviljelyksen edistämistä estäneet tässä läänissä wiime aikoihin asti olleet suuremmat ja pienemmät lahjoitusmaat, joita Wenäjän hallitus täällä aikoinaan jakeli. Nyt on kuitenkin Suomen hallitus wähitellen ostanut nämä maat entisiltä omistajiltaan, joten maanviljelys, kun talonpojat saawat hallitukselta ostaa maatilkkunsa omiikseen, alkaa wähitellen parantua. Karjanhoito on myöskin samoista syistä tässä läänissä kenties huonommalla

kannalla kuin misjään toisessa maamme läänissä. Gewosia hoidetaan kuitenkin paikottain hyvästi. Kalastus on tuottoisaa sekä sisämaan pienemmissä wesisjä että etenkin Laatokassa, Saimaassa, Suomenlahdessa ja Rymen- sekä Wuoffenjo'issa. Erinomaisen tärkeänä elinkeinona pidetään rahdintekoa, johon etenkin Wiipurin ja Sortawalan seutujen talonpojat ovat tuiki taipuneita. Kaupunki sekä maakauppiaiden tawaroita kuljettawat he warsin mielellään paikasta toiseen, waikka rahtipalkka useinkin on niin niukka, ettei se riitä miehen ja hevosien elatusjeksi edes rahti-aikana. Täten jääpi hywin paljon wälttämättömmimpiä maanwiljelystöitä tekemättä, puhumatataan siitä hyödyttä, mitä mies woisi kotonaan ollen konnullensa tehdä. Mutta rahdinteko on isäin tapa ja isäin tawoista ei kansa mielellään luowu, waikkapa ne olisiwatkin wahingollisia. Parempaan päin pyritään tässäkin kohdin. — Joltinentin luku Wiipurin läänin kaakkoisen puolen warakkaamista talonpojista kulkee syksy- ja talwisaikoina ympäri Suomea maantawaran, niinkuin hevosien, raawaiden, woin, lintujen, nahkojen y. m. ostossa, joita sitte kuljettawat Wiipuriin ja etenkin Pietariin hyvällä woi-tolla myöhdäksensä. Köyhemmät kauppan-intoiset miehet kulkewat sawi- ja postiliini-astiatin sekä rautapatain kaupalla ostuen sen ohessa talonpojilta wanhoja waatteita, n. s. „rättöä", joita wiewät joko Suomen tai Pietarin paperitehtaihin. Nämä elinkeinot estäwät josjakin määrin kotiteollisuuden waurastumista, joka onkin tässä läänissä wialä nhyään melkein huonolla kannalla. Miehet, mutta etenkin naiset, läywät enimmäkseen ostetuissa waatteissa; ainoastaan liinawaatteita valmistetaan jonkun verran kotona. Tehtaita, warsinkin sahvoja ja rautaruukkeja, löythy sitä wastoin runsaasti; Suomen suurimmat sahjat ovat tässä läänissä ja täältä wiedäänkin ulkomaille enemmän puutawaroita kuin mistään toisesta Suomen läänistä. Rautamalmia saadaan runsaasti järwien pohjasta. Kuparia ja hiukan tinaakin valmistetaan Pitkärannan ruufissa Laatokan pohjaisrannikolla. Muista kivitunnan tuotteista mainittakoon marmori ja kalffi.

Wiipurin läänissä on yleensä kuusi kaupunkia, joista kolme sijaitsee Suomenlahden, kaksi Laatokan ja yksi Saimaan rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Wiipuri, Hamina, Kotka, Käki-salmi, Sortawala ja Lappeenranta.

1) **Wiipuri** (18 tuh. asukasta), Wiipurin lahden rannalla, on maamme suurin tawaran wientikaupunki, sillä täältä kautta wiedään ulkomaille enimpäin — kenties kaikkien — niiden monilukuisien sahain valmistamat puutawarat, jotka ovat sijoitetut Saimaasen laskewain wetten rannoille Kuopion, Mikkelin ja Wiipuriin lääneissä. Tässä kaupungissa on howioikeus ja läänin-

hallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo, suomenkielinen yksityhdistyslyseo, neliluokkainen realkoulu, 2 naiskoulua, merikoulu y. m. Wiipurin kirjallisuusseura tunnetaan innokkaista isänmaallisista harrastuksistaan. Täällä sijaitsee Pohjaismaiden osakepankin pääkonttori. Tehtaita on useampia, niinkuin konepaja, sikuritehdas, tupakkatehtaita, tulitikkutehtaita, kynttilätehdas y. m. „Wiipurin rinkelit“ ovat kuuluisat. Kaupungin lähistöllä on myös useampia tehtaita ja sahalaiteksia. Puoli peninkulmaa Wiipurista merelle päin on **Uuras**, suuri lauttain lastauspaikka ja Wiipurin ulkosatama. Lähellä kaupunkia on erinomaisen ihana **Monreposen** puisto, jossa sijaitsee Väinämöisen kuvapatsas. Kun Wiipurissa asuu paljon ulkomaalaisia kauppa-asioitsijoita y. m., niin puhutaan siellä useampia kieliä, jonka tähden tätä kaupunkia on sanottu „Suomen Baabeliksi“.

2) **Hamina** (2,500 asukasta), Suomenlahden rannalla Uudellamaalla, on melkoinen kauppa-kaupunki ja nykyyään muistettava siitä, että siinä sijaitsee maamme kadettikoulu, jossa valmistetaan sotaväen upseereja. Kaupungissa on myös ruotsinkielinen tyttökoulu. Haminassa on innokas kansanvalistusseuran haara-osasto.

3) **Kotka** (noin 3,300 asukasta), meren saarella Kymenjoen itäisen suuhaaran kohdalla, on uusi kaupunki, muistettava suurista sahalaiteksistaan, joissa lankeiksi ja laudoiksi tehdään ensin osin niistä miljoonista tukkipölkkyistä, joita sinne vuosittain tuodaan Kymenjokea myöten Hämeen sisämaista.

4) **Käkisalmi** (1,258 asukasta), Laatokan rannalla Vuoksen pohjaisten suuhaarain välillä olevalla saarella, on vanha kaupunki ja tekee jommoistakin kauppaa Pietarin kanssa. Pietariin wiedään enimmäkseen parkkia sekä woita ja sieltä tuodaan jauhoja.

5) **Sortavala** (1,300 asukasta) on tärkeä kauppa-kaupunki Laatokan pohjaissa päässä. Kauppaa tehdään samoilla tavaroilla kuin Käkisalmissakin. Sortavalan markkinoissa myödään paljon Suomen hevosia Venäjälle. Lähellä kaupunkia, **Kymölässä**, on täydellinen suomenkielinen seminari kansakoulun mies- ja naisopettajien valmistamista varten. Kaupungin lähistöllä

sijaitsee myös suurenlainen nahkatehdas. Sortawalasta on jäännöllinen höyrylaitos Käkisalmeen ja Pietariin.

6) **Lappeenranta** (1,700 asukasta) sijaitsee Saimaan etelärannalla puoli peninkulmaa länteen päin Saimaankanavan yläpäästä. Täällä on kuituslaitos nais-pahantekijöitä varten ja kylpylaitos. Kaupungissa on suomenkielinen yhsityislhseo.

Pittkäranta, kylä Impilahdella, kupari- ja tinakawos. — **Ruskealassa** on marmorilouhos ja suurenlainen kalkin polttimo. — **Suotniemi**, posliinitehdas Räifälän pitäjäässä. — **Pyterlahti**, kraniittilouhos Wirolahdella. — **Turpa**, ruutitehdas Sippolasja. — **Lauritsala**, lastauspaikka Saimaankanavan pohjaissässä. — **Suojärwi**, rautatehdas Suojärwen pitäjäässä. — **Kaiwola**, rautatehdas Kiwennawalla. — **Kuusankoski**, paperitehdas Wälkealan pitäjäässä.

Mikkelin lääni.

Melkoisen osan tämän läänin pinta-alasta peittävät juuret sekä Sawo-Karjalan että Keski-Suomen weskistöihin kuuluvat järwet. Koko läänin pinta-ala tekee noin 415 neliöpeninkulmaa (= lähes 23 tuh. neliökilom.). Mikkelin lääniin kuuluu Sawon maakunnan keskimmäinen oja ja oja itäisestä Hämeestä. Pohjaissä ja idässä on tämän läänin rajana Kuopion lääni, etelässä Wiipurin ja Uudenmaan läänit sekä lännessä Hämeen ja Waasan läänit.

Suonnon-ihannuuden ja näky-alojen vaihteluwaisuuden puolesta on Mikkelin lääni täydellisesti Hämeen läänin wertainen. Maanlaatu on mäkitä ja hiekansekaista, jonka tähden maanwiljelys ei woi täällä menestyä niin hywästi kuin etelä- ja lounais-Suomesja. Kaskenpoltolla ja suonwiljelyksellä — peltowiljelyksen ohessa — saadaan kuitenkin useimpina vuosina wiljaa omaksi tarpeeksi. Kaslimaista otetaan tawallisesti kaffi, joskus kolmekin wiljaa, jonka tähden maa sittemmin, muutamina vuosina heinäa kaswettuaan, ei kynnemiin wuosiin sen perästä kylene metsittymään, waan jääpi autioksi, hyödyttömäksi ahoiksi. Soiden wiljelys toimitetaan kuitenkin järjellistemällä tawalla. Niissä pidetään tawallisesti yksi wilja, jonka jälkeen ne jätetään heinäkaswulle. Heinä menestyykin warsin hywin semmoisissa soissa, joissa on paljon mutaa ja se hywäksi mädännnyttä. Paitfi tawallisimpia wiljanlajia, ruisia, ohraa ja kauraa, kylvetään Kuopion ja Wiipurin läänin rajaseuduilla myöskin tattaria. Karjanhoito on jommoiv

jellakin kannalla. Erittäin hevostia ruokitaan ja kasvatetaan hyvästi, joten ne melkein wetävät wertoja Karjalan hevosille. Kotiteollisuus on tyhdyttävällä kannalla. Kaikki työwaatteet tehdään omassa maassa kasvanneesta liinasta ja pellawasta sekä oman maan lampaiden willoista. Maamiesten valmistamat maanwiljelyskapineet ovat myös Sawossa tarkoitukseensa mukaisempia kuin monessa muussa maakunnassa. Kalastus on hywin tärkeä siwuelinkeino. Useanlaatuisia järwi- ja jokialoja saadaan paikoin jotenkin runsaasti. Suurimmisssa Saimaan wesiistöön kuuluwissa järwissä löytyy myöskin pieniä mustia hylkeitä. Tehdasliikettä harjoitetaan laueasti; warjinkin ovat sahut ja rautatehtaat tärkeät. Kaupankäynti on myöskin wilkkaanpuolista etenkin sentähden, kun tämän läänin wesiöt ovat Saimankanawan kautta yhteydessä meren kanssa.

Tässä läänissä, Puruweden ja Pihlajaweden välillä, on luonnonihannuudestaan maan mainioiksi tullut **Punkaharju**, ruunun puisto, jossa wuosittain käypi paljon matkustawaisia ihailemasja werrattomia nähty-aloja.

Mikkelin läänin kaupungit ovat Mikkeli, Sawonlinna ja Heinola.

1) **Mikkeli** (2,300 asukasta), erään pitkän ja kaitaisen Saimaanlahden rannalla, on pienehkö kauppa kaupunki. Täällä sijaitsee lääninhallitus ja ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo sekä kaksi yksityistä tyttökoulua. Lähellä kaupunkia on suurenlainen nahkatehdas ja Otawan maanwiljelyskoulu.

2) **Sawonlinna** (1,400 asukasta) on rakennettu Haukiweden ja Pihlajaweden väliselle saarelle Säämingin pitäjäässä. Lähellä kaupunkia, toisella Haapasalmessa olewalla saarella, on wanha linna, **Olawinlinna**. Kaupungin kaupankäynti ei ole kehuttawalla kannalla. Oppilaitoksista muistettakoon suomenkielinen neliluokkainen realkoulu. Lähiseudulla on muutamia sahalaitoksia.

3) **Heinola** (1,200 asukasta), Tyrängöntösten rannalla Hämeessä, oli ennen Mikkelin läänin hallituksen asunto. Nykyään kuljetetaan sen kautta paljon pölkkyjä alas Rymenjokea myöten Kotkaan. Kaupungissa on suomenkielinen neliluokkainen realkoulu.

Drawi, suuri maasuuni ja wäsilaitos Rantasalmella. — **Kangasfari**, lasitehdas Kerimäen pitäjäässä. — **Suutokoski**, rautaruukki Joroisissa. — **Haapasoski**, rautatehdas Pielkämäellä.

Kuopion lääni.

Kuopion lääni sijaitsee pohjaisen Karjalan, pohjaisen Savon ja pohjaisen osan itäisestä Hämeestä. Sen rajoina ovat: pohjaisessa Dulun lääni, idässä Venäjä ja Wiipurin lääni, etelässä Wiipurin ja Mikkelin läänit sekä lännessä Waasan lääni. Läänin pinta-ala tekee noin 790 maantieteellistä neliöpeninkulmaa (= yli 43 tuh. neliökilom.).

Tässä läänissä on samoin kuin Mikkelinkin läänissä paljon suuria ja pieniä järviä, jotka kuuluvat Savo-Karjalan ja Keski-Suomen vesistöihin. Senpätähden tavataan täälläkin warsin kauniita luonnon muodostamia näky-aloja. Kuitenkin löytyy täällä, etenkin läänin itä- ja pohjaisosissa, weteliä soita ja autioita kankaita, joissa ihmiset kuljessivat ainoastaan tulkkipuita uittaessaan tai karhuja ja muita petoja metsästäessään. Maanlaatu on enimmäkseen wuorista ja kiviiperäistä, mutta paikoin tavataan myöskin hywänlaatuisia sawiperäistä wiljelysmaata. Sen mukaan menestyy maanwiljelyskin paikoittain paremmin, paikoittain huonommin. Tässä sekä Wiipurin läänissä wiljellään tattaria enemmän kuin maamme toisissa lääneissä ja hywinä wuosina — s. o. hallattomina kesinä — saadaa siitä erinomaisen hywä sato, mutta kun tattari on erittäin arka kylmälle, niin panee sen halla useampina wuosina, josta syystä sen wiljelys on sängen epäwakaainen elinkeino kylmässä maassamme. Muuten eiwät täkäläiset talonpojat tee niin paljon työtä peltojensa parantamiseksi kuin kasvien wiljelemiseksi. Läänin itäisissä ja pohjaisissa osissa saadaankin kasvista wuosittain yhtä paljon wiljaa kuin pelloistakin. Metsämaat ovat kuitenkin muutamissa paikoissa niin hyötyisiä, että ne woidaan kaskeksi kaataa pari, kolmekin kertaa mies-iässä. Siinä tapauksessa ei kuitenkaan saa myötäänsä kaswattaa enempää kuin kaksi wiljaa. Suo- ja niittywiljelykset ovat edistymään päin. Tavallisina wuosina saadaankin wiljaa omaksi tarpeeksi, mutta katowuosina on näillä seudivin maatamme useinkin suurempi hätä kuin muissa paikkakunnissa. Tähän syynä käynee pitäminen maanwiljelijän jorkeenkin yleistä wähäwaraisuutta. Karjanhoito on sängen hyödyttävää. Täältä wiedään wuosittain paljon raawas-eläimiä, woita ja hevosia Wenäjälle. Enin osa karjanruoasta saadaa wiljelystä soista ja jokiwarsi- niittyistä. Heinää kaswaa myös paljon äsken-wiljelyillä puuttomilla kasmailla eli n. s. ahoilla, mutta niitä on kiviwyhtensä wuoksi hankala niittää. Kaloja pyydetään ja saadaa runsaasti suurista järwistä ja joista. Etenkin orawain ja metsälintujen metsästystä harjoitetaan yleisesti ja niiden tuotteet wiedään enimmäkseen Wenäjälle. Sanomattoman suurta etua ovat näihin aikoihin saalka antaneet suuret metsät, joista pölkkyjä uitetaan lu-

kuihin sahoihin lankuiksi ja laudoiksi valmistettäväksi ja sitte Wiipurin kautta ulkomaille lähetettäväksi. Vielä nykyäänkin löytyy tämän läänin itäisessä osassa sängen suuria tuffimetsiä. Kotiteollisuus on mennyt ripeillä askeleilla eteenpäin. Talonpoikaiset naiset valmistavat itse kaikki sekä omansa että miesten pitovaatteet; ainoastaan juhlapukuina käytetään ostokankaita. Miesten kätewyyttä ei yleensä kannata kehua; kuitenkin valmistetaan Viperin pitäjäässä hyviä ajokärkyjä. Suurempia tehtaita löytyy useampia. Tähän katsoen ovat erittäin muistoon pantavat sahat ja rautatehtaat Kuopion läänin järvet ovat rautamalmista rikkaimpia Suomessa.

Kuopion läänin kaupungit ovat: Kuopio ja Joensuu.

1) **Kuopio** (9,000 asukasta), luonnon-ihanalla paikalla Kallaveden rannalla, on tämän läänin pääkaupunki. Siellä asuu lääninhallitus ja Kuopion hiippakunnan piispa. Oppilaitoksia on: suomenkielinen seitsemaluokkainen lyseo, ruotsinkielinen yksityislyseo, kaksi naiskoulua, suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, kuuromyrkäinkoulu, sokeain oppilaitos y. m. Niinkuin kaikissa muissakin läänin pääkaupungeissa, on täälläkin wankeuslaitos. Kaupankäynti on vilkas. Ulkomaille wiedään erittäinkin woita ja Kuopion marffinoilla myödään wenäläisille paljon hyviä Karjalan ja Sawon hewosia. Tehtaista mainittakoon tulitikkutehtaat. Kaupungin rakennuksista huomattakoon tuomiofirrko ja alkeisopiston kartano. Lähellä kaupunkia on Lewäsen maanwiljelyskoulu ja korkea **Buijonnäki**, jolta on awara ja kaunis näky-ala.

2) **Joensuu** (2,500 asukasta), Pielisjoen suulla Kontiolahden pitäjäässä, on pohjais-Karjalan ainoa ja sentähden hywin tärkeä kauppa-kaupunki. Kauppaa tehdään warsinkin puutawaroilla, joita kaupungin lähistöllä olemat suuret sahat valmistawat lankuiksi ja laudoiksi. Paljon wiedään myöskin woita, nahkoja y. m. maantawaraa Pietariin ja ulkomaille. Oppilaitoksia löytyy: suomenkielinen neliluokkainen lyseo, naiskoulu ja kansakouluja. Tehdaslaitoksia on tupakkatehdas.

Ji s a l m i, tärkeä kauppa Hankiniemellä Poroweden rannalla. — **Warkaus**, kauppa ja suuri konepaja Leppävirran pitäjäässä. — **Nurmes**, kauppa Pielisjärwen pohjaispäässä. — **Utra s s a**, puoli penintulmaa pohjaiseen päin Joensuun kaupungista, on pari suurenmoista sahaa

ja putelitehdas. — Wärtzilä, suuri rautatehdas Tohmajärvellä. — Mõhkõ, Pankafoski, Ruokkaistenfoski, Juwanfoski y. m. ovat kaikki ijoja rautatehtaita.

Waasan lääni.

Ne maakunnat, joista tämä lääni on muodostettu, ovat: eteläinen Pohjanmaa, luoteinen Häme ja koillinen Satakunta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Dulun lääni, idässä Kuopion ja Mikkelin läänit, etelässä Hämeen ja Turun ja Porin läänit sekä lännessä Pohjanlahti. Läänin suuruus on 755 maantieteellistä neliöpeninkulmaa (= 41,500 neliökilom.).

Paitti Keski-Suomen ja Lounaiseen wefistöön kuuluvia järviä, on tässä läänissä paljon jokia, jotka laskevat Pohjanlahteen. Maanlaatu on Pohjanmaalla tasaista. Tämän läänin keskisellä rantamaalla onkin maamme lawein tafanko. Pohjanlahden rannikko on matalaa ja saarekasta. Suurin saariryhmä on Nikolainkaupungin luoteispuolella Merenkurkussa. Maanwiljelys luonnistuu, warfinkin eteläisellä Pohjanmaalla, hyvästi, sillä wiljelysmaa on sawiperäistä, kivetöntä ja pafjumultaista. Täällä, Kyrönjoen rantamalla, löytyvät nuo mainiot peltomaat, joiden laajuus on tullut fananlaskuksi *). Suonwiljelyksellä, jota innokkaasti harrastetaan, saadaan erinomaisia niittymaita. Näillä feuduin käyttävät jo talonpojattin uudemman-aikaisia maanwiljelystyökaluja, ja heinäntaswua koetetaan edistää kylwyfiemenillä. Wiljanlajeista kaswatetaan täällä enimmäen maan mainioffi tullutta „Waasan ruiista“. Tämän ohesa wiljellään tietysti muitakin maasjamme tawallisia wiljanlajeja. Karjaa hoidetaan huolellisesti. Sekä tarwe että polttopuista on Pohjanmaan tässä osassa puute, jota wastoin Suomenfelällä ja sen tafaisissa läänin maakunnissa on vielä nythäänkin tarpeekfi metjää, waikka sitä on siellä hirweästi haaskattu. Meren rannikoilla harjoitetaan hyödyttävää hailin kalastusta ja hylkeenpyhntiä. Waasan läänin rantamaiden asukkaat, pohjalaiset, ovat erittäin nerokkaita kaikenlaatuississa firwestöissä, jonka tähden he, kun kotifeuduillaan ei alituisesti työtä riitä, matkustawat muissa lääneissä laivoja, kartanoita y. m. rakentamassa. Tästä syystä ovat myöskin pohjalaisten omat talot kunnaita, melkeinpä komeasti rakennettuja. Naisten kotiteollisuuden tuotteita ei myöskään sowi yleensä moittia. Tehdasliikettä harjoitetaan suurenlaisessa määrässä. Warfinkin löytyy tässä läänissä rauta-, werka-, pumpuli-,

*) „Kyrön pelto ja Dimingan niitty, wertoja noille ei ole tietty.“

lasi- ja nahkatehtaita sekä sahoja ja laivainveistämöitä. Raupankäynti, etenkin Ruotsin kansja, ja merenkulku ovat tärkeitä elinkeinoja. Usealla tämän läänin kaupungilla on jommoinkin kauppalaiwasto.

Waasan läänin kuuluvat **Gämeen** ja **Satakunnan** osat, jotka Suomensellä eroittaa Pohjanmaasta, ovat hallanarkoja, epätasaisia ja sentähden maanwiljelykseen vähemmän sopivia maakuntia. Täällä harjoitetaan paitoin laskiwiljelystä. Järwistä ja joista saadaan runsaasti rautamalmita. Täältä, näiden maakuntain avaroista ja kaukaisista metsistä, tuottawat Pohjanlahden rantakaupungit laivanrakennus-tarpeensa.

Yksi ainoa Waasan läänin kaupungeista on sisämaassa muut, luvultansa kuusi, sijaitsewat kaikki Pohjanlahden rannalla Raupunkien nimet ovat: Mikolainkaupunki, Unsihaarlepyy, Pietarisaari, Koffola, Kristiina, Kasinen ja Jywäskylä.

1) **Mikolainkaupunki** eli entinen Waasa (9,500 asukasta), Mustasaaren pitäjäässä meren lahden rannalla, on Waasan läänin suurin kauppa kaupunki. Täällä on Waasan osakepankin pääkonttoori ja johtokunta. Kauppaa tehdään enimmäkseen wiljalla ja tehtaiden tuotteilla. Kaupungissa sijaitsee Waasan howioikeus ja läänin hallitus. Oppilaitoksia on: kaksi lyseota, ruotsinkielinen neliluokkainen realikoulu, merikoulu, naiskoulu y. m. Tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä useampia, niinkuin puuwillatehdas, pellawatehdas, paperitehdas y. m. Kaupungin ulkojatama kutsutaan **Brandööksi**.

2) **Unsihaarlepyy** (1,200 asukasta), Lapuanjoen suussa, on vähäinen kauppa kaupunki. Täällä sijaitsee ruotsinkielinen seminarin kansakoulujen miesopettajain valmistamista warten. Kaupungin lähistöllä on useampia tehtaita, joista mainittakoon tulitikkus-, nahka- ja lasitehtaat sekä muutamia sahoja ja rautaruukkeja.

3) **Pietarisaari** (2,100 asukasta), pienoisen meren lahden rannalla Pietarisaaren pitäjäässä, on hyvä kauppa kaupunki, warustettu soweliaalla satamalla. Tehtaista mainittakoon luujauho- ja tupakkatehtaat. Pietarisaaren pitäjäässä on kuuro-myökkäin koulu.

4) **Kokkola** (2,300 asukasta), Waasan läänin pohjaisin kaupunki, on meren lahden rannalla hiukan eteläpuolella Perhonojen suuta. Tällä, niinkuin useammilla muillakin Pohjanlahden rantakaupungeilla, on melkoinen kauppalaivasto. Kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo. Tehtaista muistutetaan suutupakka-, tulitikki- ja nahkatehtaat.

5) **Kristiina** (2,700 asukasta), Waasan läänin eteläisin kaupunki, on Pohjanlahden rannalla Lapwärtin pitäjäässä. Sen asukkaat harjoittavat suurta merikauppaa. Lähellä kaupunkia on nahkatehdas.

6) **Kaskinen** (800 asukasta) on meren saarella Närpiön pitäjäässä, pohjaiseen päin Kristiinasta. Tällä kaupungilla on erinomaisen sopiva laivastatama. Osa asukkaista harjoittaa hailinpyyntiä.

7) **Jyväskylä** (2,500 asukasta) on ainoa sisämaan kaupunki tässä läänissä. Se sijaitsee Hämeen maakunnassa Päijänteen pohjaispään laskevan Jyväsjärven rannalla. Suuren merkityksen tälle kaupungille antavat ne monet koululaitokset, joita tänne on sijoitettu. Täällä on Suomen suurin seminarilaitos kansakoulujen mies- ja naisopettajien valmistamista warten molempine mallikouluineen, suomenkielinen seitsemaluokkainen lyseo, naiskoulu y. m. Kaupungin rakennuksista ovat mainittavimmat uudet, uljaat seminarin kartanot. Kaupungin suhteen on Jyväskylä Keski-Suomen tukkuliikkeen keskuksena ja täällä löytyy yksi maamme suurimpia kirja- ja koulutarpeiden kauppoja. Höyrylaivat kulkevat säännöllisesti kaupungin ja Lahden kauppalan välillä. Muutamia tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä. Niistä mainittakoon tupakka- ja paperitehtaat sekä useimmat sahat ja myllyt.

Östermyra, ruutitehdas Imajoen pitäjäässä. — **Kiminki**, rautatehdas Karstulassa. — **Orismala**, rautaruukki Jossakyrössä. — **Gröönwiikki**, lasitehdas Mustasaaresa. — **Lohikoski**, paperitehdas lähellä Jyväskylän kaupunkia.

Dulun lääni.

Tämä Suomen pohjaisin ja suurin lääni on alaltaan yli 3 tuh. neliöpeninkulmaa (= 165 tuh. neliökilom.) eli lähes puolet koko maamme pinta-alasta, mutta se on samalla harvimmin asuttu. Dulun lääni sisältää koko pohjaisen Pohjanmaan ja Suomelle kuuluvat osat Länsipohjasta sekä Lapinmaasta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Norja, idässä Norja ja Venäjä, etelässä Kuopion ja Vaasan läänit sekä lännessä Pohjanlahti ja Ruotsi.

Pohjanmaan rantamaisemat ovat alhaista tasanloa noin 5—10 peninkulmaa Pohjanlahden rannasta sijamaahan päin, jota vastoin tämän maakunnan sija-osat ovat täynnä korkeita vuoria sekä äärettömiä soita ja rämeitä. Täällä, Dulujärveen laskevan vesijaksojen ympärillä ja Kivälöselän sekä Rainunselän välisillä feuduilla löytyvät maamme suurimmat ja parhaasti säilyneet tukkimetsät. Muuten on maanlaatu enimmäkseen hietapohjaisia ja raakaperäisiä, jonka tähden maanviljelys Pohjanmaan sija-osissa on vähemmän tuottavaa. Maakunnan ylhäinen pohjainen asema tekee sen myöskin hallajemmaksi kuin maamme eteläisemmät feudut. Mutta tässä kohden on huomattava suuri eroitus sijamaan ja meren rannikon välillä, sillä maa meren feuduilla on hyvästi viljeltyä. Siikajoen ja Dulujoen välillä ovat mainiot Limingan niityt, jotka kuuluisuudessa vetävät vertoja Jyväskylän pelloille. Karjanhoitoa harjoitetaankin näillä feuduilla hyvällä menestyksellä ja on se elinkeino tässä läänissä ylimalkain yhtä tärkeä kuin maanviljelyskin. Kalastus on myöskin varsin tuottoisaa sija-maiden järvisä sekä etenkin noissa suurissa ja koskisisa wirroissa, joista saadaan paljon lohja. Kemien ja Dulun lohet ovat kuuluisat. Noista äärettömistä metsistä poltetaan paljon terwaa, mikä työ tuottaa elatuksen tuhansille ihmisille. Pohjaisen Pohjanmaan metsät ovat riistasta rikkaimpia Suomessa ja sentähden ei metsästyksessä Dulun läänin osassa suinkaan ole vähäarvoinen elinkeino. Metsälintuja sekä oravan y. m. metsäeläinten nahkoja myöhdään täältä paljon joka vuosi. Tehdasteollisuus ei tässä läänissä siedä wertaamista maamme toisten läänien teollisuuteen, mutta muutamia rautatehtaita, lautajahoja ja laiwainweistämöitä löytyy kuitenkin siellä täällä. Kansan yleinen kätewyys ei ole kehuttawalla kannalla. — Torniojoen ja Dunaselän välistä maata sanotaan **Länsipohjaksi** ja se on Pohjanmaan sija-osien kaltainen.

Lapinmaa jaetaan seitsemään osaan, joita nimitetään Lapeiksi. Ne ovat: Enontekiäisten, Nuonionniskan, Kittilän, Sodankylän, Kuolajärwen, Utsjoen ja Utsjoen Lapit. Siellä menestyy maanviljelys ainoastaan

harvoina vuosina ja sen perimäisissä osissa, Inarijärven pohjaispuolella, ei maanviljelystä laisinkaan harjoiteta, sillä Jäämereltä tulevat kylmät pohjatuulet, jotka täällä pääsevät vapaasti riehumaan, estävät sekä kaittien viljakasvien menestymisen että myöskin suurempain puiden kasvamisen. Sentähden owattin näiden seutujen vuoret paljaita kolkoja kallioita ja laaksojen pohjissa sekä matalammilla tuntureilla kasvaa ainoastaan puuranjammalta ja waiwaiskoiwuja. Usukkaat saawat niukan elatuksensa porojen paimentamisella ja kalastamisella, jota wiimemainittua elinkeinoa harjoitetaan sekä sisämaan wirroissa ja järvisä että Norjan- ja Wenäjänpuolissa Jäämeren lahdisja. Ihmisten ja eläinten suurena kiusauksena Lapissa owat lufemattomat itikka- ja mäkäräparvet, joita siellä kesäaikoina sikiää äärettömästi. Lapintunturin ja Suolaselän eläluopuolella hoitawat asukkaat porojen ohessa myöskin muutamia nautaeläimiä ja lampaita sekä wiljelewät ohraa ja warsinkin nauriita. Meensä woidaan sanoa, että Lapinmaa, noita Swalojoen muutamia kullannuruja lukuun ottamatta, on luonnollisista syistä maamme köyhin maakunta.

Dulun läänin kaupungit owat Pohjanmaalla Pohjanlahden rannalla; ainoastaan yksi on sisämaassa. Niiden nimet owat: Dulu, Raabe, Kemi, Tornio ja Rajaan.

1) **Dulu** (12,500 asukasta), Dulujen suulla, on suurin terwanwientipaikka Suomessa. Se on muutenkin suurin kaupunkikaupunki pohjaisella Pohjanmaalla. Kaupungissa sijaitsee lääninhallitus, kaksi seitsenluokkasta lyseota, kaksi naiskoulua, neliluokkainen realkoulu y. m. Tehtaista mainittakoon erittäin suuri nahkatehdas. Duluun on pystytetty mainion runoilijan Franzén'in kuwapatjas.

2) **Raabe** (3 tuhatta asukasta) on wilkas merikauppakaupunki Pohjanlahden rannalla Salon pitäjäässä. Tällä kaupungilla on hyvä satama ja suuri kauppalaivasto. Raabessa on kauppaopisto.

3) **Kemi** (500 asukasta), Kemijoen suulla, on äskettäin perustettu pienoinen kaupunki. Se harjoittaa jommoistakin lohien kauppaa. Lähellä kaupunkia on muutamia sahoja.

4) **Tornio** (1,100 asukasta), Suomen pohjaisin kaupunki, on rakennettu eräälle Torniojoen saarelle lähellä saman joen

juuta. Tämä kaupunki harjoittaa kauppaa lohilla ja Lapin tawaroilla, niinkuin peuran lihalla, nahkoilla y. m.

5) **Rajaani** (1,100 asukasta) on vähäinen kaupunkikaupunki Koivukosken warrella Baltamon pitäjäässä. Täällä pidetään vuosittain kuuluisat markkinat, joihin matkustaa laajalta ihmisiä ostamaan metsälintuja, nahkoja, woita y. m., joita Pohjanmaan sijämaiden asukkaat silloin tänne kuljettawat.

Sailuoto, suurenlainen saari Pohjanlahdesja Dulun kaupungista länteen päin. — **Kurimo**, rautatehdas Kiiminginjoen warrella. — **Wesikowski**, rautaruukki Pyhäjärwen pitäjäässä. — **Saarikowski**, rautaruukki Ontojärwen rannalla. — **Ämmä**, rautatehdas Kiantajärwen lounaisjella rannalla.

C. Historiallinen maantiede.

Asukkaat ja niiden sukuperä. Enin osa (noin 1 miljoona 800 tuhatta) Suomenmaan asukkaista kuuluu Suomalais-ugrilaiseen kansakuntaan. Tämä kansakunta on aikain kuluessa jakaantunut useampiin sekä kielensä että kansallisten tapainsa puolesta hywinkin erilaisiin kansoihin, jotka asuwat osaksi pohjais-, koillis- ja keski-Euroopassa, osaksi läntisessä Afriassa. Nykyisten maamiestemme esi-isät asuivat muinoin Wolgawirran keskitienoilla. Niitä on kaksi pääheimoa: Karjalaiset ja Hämläiset, mutta yhteisellä nimellä kutsuttiin heitä Suomalaisiksi. Milloin Suomalaiset tähän maahan tulivat, ei ole warmaan tunnettu. Länteen päin siirtyessään poikkesi osa Hämläisiä Suomenlahden eteläpuolelle ja eläwät siellä nyt Wirolaisten sekä Liwiläisten nimillä.

Niiden Suomalaiisten heimokuntain, Karjalaiisten ja Hämläisten, jotka nykyään Suomessa asuwat, oli tänne tullessaan maa walloitettava sen entisiltä asukkailta „Pohjolan wäeltä“, „Hiidenkansalta“ ja Lappalaisilta. Nämä wiimemai-

nitut Suomalaiſten heimolaiſet owat nimittäin aikoinaan aſuneet myöſkin maamme eteläiſemmiſſä oſiſſa, joista heidän täythy wähitellen ſiirtyä yhä pohjaiſemmaſſi Jäämeren rannikoille.

Suurimmaſſa oſaſſa Suomea aſuu **Karjalaiſia**, joiden aſuma-ala ulottuu Lapintunturien etetä-rienteiltä Suomenlahteen ja Wenäjän rajalta Uudellemaalle, keſki-Hämeeseen, Satakuntaan ja eteläiſen Pohjanmaan itäiſelle ſekä luoteiſelle rajalle ſaakka. Niinkuin helppoſti huomataan, kuuluu tähän piiriin muun muasſa koko Sawonmaa ja ſiiſ Sawolaiſetkin, mutta nämä wiimemainitut owatkin ſukuperältään Karjalaiſia, waikka maakunnan nimi on annettu ſen aſukkaille. Mitään suurempaa eroawaiſuutta ei olekaan karjalaiſten ja ſawolaiſten luonteiden, kielen ja tapojen wälillä. Aſuen Suomenlahden, Laatokan ja Saimaan weſijakſon rautamilla on karjalainen tullut hywin taipuiſakſi kauppaan ja neuwottelemiſeen. Mielellään liikkuu hän kauppa-aſioiſſaan laueammillakin aloilla, eikä tyydy yksinomaieſti raaka-peräiſen maanſa wiljelemiſeen. Karjalaiſten kauppa-intoa on kenties vielä kiihoittanut wenäläiſten naapuruus, ſillä wiimemainituthon owat tähän elinkeinon warſin harjaantuneita. Luonnoltaan on karjalainen wilkkaampi, ſukkelampi ja toimeſiaampi kuin hämäläinen. Hän ei ole umpimielinen, waan puhelias ja iloinen; paremmin taipuwainen uuiſiin yritykſiin, mutta wähemmän ſitkeä ja kiivas, wähemmän ſywämietteenen ja ajattelewa, mutta yſtäwälliſempi, kohteliaampi ja awuliaampi kuin hämäläinen. Ko'oltaan on hän hämäläiſtä iſompi, jaloryhtinen ja käytöſfeltään miellyttävä. Rau-niita miehiä ja naiſia nähdään uſein karjalaiſten joukoſſa; tawataanpa heidän ſeaſjaan joſkus warſinaiſia kaunottariaakin.

Hämäläiſet aſuwat maamme lounaiſeſſa oſaſſa, Warſinaiſ-Suomesſa, Satakunnasſa, lounais- ja etelä-Hämeesſä, pohjaiſella Uudellamaalla ja eteläiſen Pohjanmaan ſiſäiſiſä oſiſſa. He owat wähemmän kaupan-intoiſia kuin karjalaiſet, mutta wiljelewät maatanſa suuremmalla huolella ja uutteruudella kuin wiimemainitut. Kaitesſa yksipäiſhyhdesſään ja hitaiſuudesſaan on hämäläinen erinomaiſen keſtäwä työmies. Hän on ylimalkain umpirehellinen, jonka tähden häneen woi aina luottaa. Hän wiljelee peltoanſa wanhallalla iſiltä perityllä tawallaan. Joſ herrasmies ſattuu aſumaan hänen naapurinanſa ja uudenaiſiſia wiljelyſtapoja käyttämällä ſaa peltoſtanſa suuremmat tulot, niin ei ſe äkkiä lehoita hämäläiſtä ryhtymään ſamaan wiljelyſtapaan. Tätä hämäläiſen wanhallanſa olemiſta on keſtänyt monta ſataa wuotta, waan nyt koittaa Hämeesſäkin toinen aika. Kanſallitunto on herännyt; kouluja rakennellaan, kirjalliiſuutta wiljellään. Mo-nesſa kohden nähdään talonpoikain käyttävän herrain kanſa kilwasſa uuiſi maanwiljelyſtapoja.

Muodoltansa on hämäläinen lyhyenlainen ja tukewahartioinen. Harvoin heidän seasjansa tawat henkilöitä, joita yleisen käsitystawan mukaan woisi kauniiksi sanoa. Mutta waikka tämä hämäläinen heimo ei ole warustettu millään erinomaisella kauneudella, on sillä kuitenkin kestäväisyydessään, rehellisyydessään ja uutteruudessaan omaisuuksia, jotka asettawat sen täydelliseen tasa-arvoon muiden ihmisheimojen rinnalle.

Paitfi näitä suomalaisia heimokuntia, asuu maassamme vielä joukko Ruotsalaisia (noin 260 tuhatta), Wenäläisiä (noin 7 tuhatta), Saksalaisia (noin 1,400), Lappalaisia (600) ja Mustalaisia (noin 1000 henkeä) sekä muutamia satoja muita ulkomaalaisia ihmisiä. Tärkeimmät Suomessa asuwista germanilaisista kansoista owat **Ruotsalaiset**, jotka owat tässä maassa olleet wallitsewana jäätynä lähes seitsemän vuosijataa. Suurin joukko maamme tähän-astisista wirtamiehistä on ruotsalaisista saanut alkunsa. Huomata kuitenkin tulee, että enimmäkseen sivistyneet perheet owat alkunsa maan suomalaisesta wäestöstä, mutta aikain kulussa ruotsalaistuneet sekä kielenä että tapainsa puolesta. Warfinaista ruotsalaista wäestöä löytyy Uudenmaan ja Warfinais-Suomen eteläisissä osissa, Ahwenan saaristossa ja läntisellä sekä luoteisella etelä-Pohjanmaalla. Ruotsinkieli on tosin vielä hallituksen wirtakielenä Suomessa, mutta kohdakkoin asetetaan suomenkieli täydelliseen tasa-arvoon sen rinnalle.

Wenäläisiä asuu maanwiljelijöinä enimmäkseen Wiipurin läänin kaakkoisessa osassa ja paikoin muissakin lääneissä kaupunkien kauppiamiehinä. — **Saksalaisia** kauppa-asiotitsijoita ja teollisuuden harjoittajia löytyy etenkin Wiipurissa ja Helsingissä. — **Lappalaiset** asuwat maamme pohjaisimmassa osassa. — **Mustalaiset** kuljeskelewat kerjääjinä ja hewosten waihtajina ympäri maata markkinoista toisiin. Muutamat heistä asuwat enimmäkseen yksissä paikoin ja owat ryhtyneet maanwiljelykseen.

Uskonto. Suomenmaan waltiokirko on ewankelis-lutherilainen, johon kirkkokuntaan enin osa tämän maan asukkaista kuuluu. Se kristinusko, joka Suomeen kolmella eri ristiretkellä (wuosina 1157, 1249 ja 1293) Ruotsista tuotiin, oli roomalais-katoolisen kirkon oppia. Tämä oppi pääsi ainoastaan josjakin määrin kansaamme juurtumaan, sillä kansaa opetettiin ainoas-

taan uuden uskontonsa uskonnaisia sääntöjä noudattamaan, waan ei sen sisältöä käsittämään. Sitä paitfi tekivät alituiset sodat ja rajariidat Wenäjän kanssa mahdottomaksi minikään wakanman kristillisyyden perustamisen Karjalaan, sillä tämän maakunnan asukkaita kastoiwat wäliin ruotsalaiset roomalais-katoliseen, wäliin wenäläiset kreikkalais-katoliseen uskoon. Sentähden ei kansassamme ilmaantunutkaan sanottawaa wastustusta, kun Lutherin puhdistamaa oppia ruwettiin sen sekaan lewittämään, mikä tapahtui vuoden 1523 tienoilla. Puhdistetun opin päämääränä oli tehdä uskonto kansalliseksi, saattamalla kansaa omalla kielellään ymmärtämään uskontonsa perusteita. Sentähden wakaantui Suomessa Lutherin oppi, joka on tehnyt kansamme henkisen waurastumisen mahdolliseksi. Kuitenkin on jäänyt, osaksi wenäläisten edellä mainituiden käännytystointen, osaksi myöhempäin waltiollisten tapahtumain tähden, joukko maamme karjalaisia kreikanuskon tunnustajiksi. Näitä kreikanuskoisia karjalaisia, warsinaisia wenäläisiä lukuun ottamatta, on Suomessa nyhyään noin 40 tuhatta.

Paitfi lutherilaisia ja kreikkalais-katoolilaisia löytyy maassamme joukko roomalais-katolisen uskon tunnustajia, joista enimmäkseen asuwat Helsingissä, Turussa ja Wiipurissa. Myöskin muutamia jatoja reformeerattuja, juutalaisia ja muhammedilaisia asuu siellä täällä, enimmäkseen suuremmissa kaupungeissa. Lutherilaisessa seurakunnassa on syntynyt eräitä vähemmän tärkeitä uskonlahkoja, joista merkittäwin on n. s. hihhulien lahko.

Maan historiallinen jako. Sitä Suomenmaan osaa, joka wuodesta 1743 wuoteen 1811 kuului Wenäjän waltakuntaan, eli Wiipurin lääni ja eteläinen osa Mikkelin läänistä, kutsutaan Wanhaaksi Suomeksi. Muuten jaetaan Suomi historiallisessa katsannossa yhdeksään maakuntaan, jotka owat: Warsinais-Suomi, Ahwenanmaa, Satakunta, Uusimaa, Häme, Sawo, Karjala, Pohjanmaa ja Lapinmaa.

1) **Warsinais-Suomi** on Suomen lounaisin osa, jossa owat tapahtuneet maamme wanhimmat tarhenmin tunnetut historialliset tapahtumat, sillä tämän osan Suomea walloittiwat ruotsalaiset ensin ja tänne tuotiin ensin kristinusko. Täällä owat myös eläneet enimmäkseen niistä historialli-

fista henkilöistä, jotka suuremmissa määrässä ovat vaikuttaneet maamme yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin oloihin. Sentähden on *Varsinais-Suomi* historiallisista muistoista rikkain Suomen maakunnista. Tärkeimmät historiallisesti muistettavista paikoista ovat: **Turku**, jonka lähellä oleva **Turun linna** on perustettu 1157. Sen perusti Ruotsin kuningas *Gerikki IX* pyhä ja piispa *Henrik* kastoi ensimmäiset suomalaiset kristinuskoon lähellä kaupunkia olevassa **Rupittaaan** lähteessä. Turun linnassa asui muutamia vuosia Suomen herttua, sittemmin Ruotsin kuningas, *Juhana III*. Täällä tehtiin rauha „*pikkuwihan*“ perästä w. 1743. Lähellä Turun kaupunkia on **Vemunnieni**, jossa oli sotatappelu w. 1808. — **Maantali** on muistettava siitä, että siellä oli keski-aikana maamme kuuluisin ja rikkain naisluostari. — **Uudestakaupungissa** tehtiin rauha Ruotsin ja *Benäjän* välillä „*isowihan*“ perästä w. 1721. — **Kuusiston linna**, *Piikkiön* pitäjäässä, oli aikoinaan Suomen katoolisten piispain asunto. (Se hävitettiin w. 1528). — **Nousiaisissa** mainitaan olleen maamme vanhimman kirkon ja täällä asuivat Suomen ensimmäiset katoolliset piispat. — **Näntämäellä** asuivat myös muutamat Suomen katoollisista piispoista, kunnes piispan-istuim muutettiin Turkuun. — **Marttilassa** voitti *Kaarle* herttua *Akfeli Kurjen* w. 1598.

2) **Ahvenanmaan** saaristo, Suomen ja Ruotsin välillä *Pohjanlahden* suussa, joutui afemansa tähden jo aikaiseen pysähdyspaikaksi Ruotsista Suomeen ja päinvastoin kulkewille laivoille. Mitään suurempaa historiallista tehtävää ei täällä kuitenkaan ole koskaan suoritettu. Pari paikkaa on kuitenkin muistettava: **Kastelholma**, erään keski-aikana perustetun linnan jäännöksiä *Sundin* pitäjäässä, ja **Skarpanz**, itäänpäin *Kastelholmasta*, oli jekin linna, jonka englantilaiset hävittivät w. 1854.

3) **Satakunta**, Turun ja Porin läänin pohjainen sekä *Hämeen* läänin luoteinen osa, on historiallisista muistoista hiukan rikkaampi. Siellä tapahtuivat muun muassa ensimmäiset tappelut siinä talonpoikaiskapinassa, joka historiassa on saanut „*Nuijasodan*“ nimen. Seuraavat paikat ovat historiallisessa katsannossa merkisimmät: **Uusila**, jonka lähellä sijaitsee nykyinen Pori, oli aikoinaan kaupunkina. Tämän lähellä voitti *Klaus Fleming'in* alapäällikkö *Akfeli Kurki Pentti Poutun* johtamat „*nuijamiehet*“ w. 1596. — **Kokian kartanossa** *Pirkkalassa* oli tappelu *Klaus Fleming'in* ja talonpoikain välillä w. 1597. — **Kokemäen pitäjäässä** on vanha lato, jossa Suomen ensimmäisen piispan, *Henrikin*, sanotaan saarnanneen. Sen ympärille on rakennettu kiviä. — **Köyliöjärwen** jäällä sanotaan *Vallin* nimisen talonpojan murhanneen edellä mainitun *Henrik-piispan*. — **Lauffo**, mainion *Kurkisuwun* perintöfartano *Wesilahden* pitäjäässä.

4) **Uusimaa** on luultavasti saanut nimensä niiltä ruotsalaisilta uudisasujailta, jotka Birger Jaarlin aikana sinne Ruotsista muuttivat. Se on kapeahko maakaistale Suomenlahden rannalla ja ulottuu Hangonien länsipuolelta Haminan seuduille sekä Salpausselästä Suomenlahteen saakka. Tärkeimmät historiallisesti merkittävät paikat ovat: **Anjala**, kartano Elimäellä, jossa tehtiin Anjalan liitto w. 1788. — **Haminassa** tehtiin rauha Ruotsin ja Venäjän välillä w. 1809, jolloin Ruotsi lopullisesti luopui Suomesta. — **Helsinki**, muistettava muun muassa siitä aseiden heittämisestä, jonka Ruotsin ja Suomen sotaväki siellä teki „Hattujen sodan“ aikana w. 1742. — **Porwoossa** pidettiin waltiopäivät w. 1809, jolloin Aleksanteri I Suomen kansan „korotti kansakuntien joukoon“. — **Raasepori**, vanhan linnan jäännöksiä Karjan pitäjäässä. Siinä asui vähän aikaa Kaarle Knuutinpoika Bonde. — **Ruotsinsalmi**, Kymmenjoen itäisen suuhaaran luona lähellä Kotkan kaupunkia, on muistettava meritappeluista w. 1789 ja 1790. — **Suursaaren** lähellä oli meritappelu w. 1788. — **Swartholma**, hävitetty linnoitus lähellä Loviisan kaupunkia. — **Viapori**, perustettu w. 1749, on merkittävä sen antaamisen johdosta venäläisille w. 1808. Sitä pommittivat ranskalaiset ja englantilaiset itämaisen sodan aikana w. 1855. — **Wärälä**, kylä Elimäellä, jossa tehtiin rauha kolmiwuotisen sodan perästä w. 1790.

5) **Hämeen** maakunta on Pohjanmaan, Savon, Uudenmaan, Wärsinän-Suomen ja Satakunnan välissä. Luonnollisen asemansa vuoksi ei tässä maakunnassa ole niin paljon historiallisesti muistettavia paikkoja kuin meren rantamaakunnissa. Kuitenkin löytyy täällä sängin vanhoja merkittävyyksiä, sillä tähän maakuntaan tekivät ruotsalaiset toisen ristiretensä. Historian suhteen merkittävimmät paikat ovat: **Hämeenlinna**, jonka Birger Jaarli perusti w. 1249, on Turku lähinnä vanhin Suomen linnoista. — **Karstulassa** oli kiivas sotatappelu w. 1808. — **Liukki**, muinainen kuninkaan kartano Kangasalan pitäjäässä. Siinä asui Gerikki XIV leski Katarina Mannutar. — **Padasjoki**, tappelu nuorisoajan aikana w. 1597. — **Pälkäne**, muistettava sotatappelusta w. 1713. — **Utinkangas** Wallealassa, tunnettu tappelusta w. 1789.

6) **Sawo** on samoin kuin Hämeen sisämaa, jonka ympärillä ovat Pohjanmaa, Karjala, Uusimaa ja Häme. Mutta vaikka tämän maakunnan rajat eivät missään kohdassa ulotu mereen saakka, on Sawo kuitenkin historiallisista muistoista Suomen rikkaimpia maakuntia, johon syynä lienee ollut sen läheisempi asema Venäjän suhteen. Tällä olevista merkittävistä paikoista mainittakoon: **Sawonlinna** (= Nawinlinna), perustettu w. 1475 rajalinna Venäjää vastaan. — **Haapaniemi**, Rantasalmella, oli muinoin Suomen sotakoulun asemana. — **Partumäki**, myös Rantasalmen pitäjäässä,

on muistettava sotatappelusta w. 1789. — **Porrassalmi**, ahdas nuorenjola lähellä Mikkelin kaupunkia; tappelu w. 1789. — **Toiwala**, lähellä Kuopion kaupunkia, ja — **Koljonvirta**, Siisalmella, ovat mainioita 1808 vuoden sodasta. — **Lappeenrannassa** oli aikoinaan linnoitus. Sen lähistöllä taisteltiin ensimmäinen tappelu Sattujen sodan aikana w. 1741. — **Kärnäkoski**, Savitaipaleella, sotatappelu w. 1790.

7) **Karjala**, rajamaakunta Wenäjää vastaan, on luonnollisen aseman ja vooksi useammin kuin maamme muut maakunnat olleet taistelutantereena ja riidan aiheena Ruotsin ja Wenäjän välillä. Se on kuulunut väliin Ruotsille, väliin Wenäjälle ja sentähden ei tämä maakunta ole voinut henkijissä eikä aineellisissä pyhinnöissä edistyä muun Suomen rinnalla. Paljon löytyy täällä historiallisesti merkittäviä paikkoja. Tärkeimmät niistä ovat: **Wiipurinlinna**, jonka Torkel Knuutinpoika perusti w. 1293 tuodessaan kristinuskoa Karjalaan. Se on monta kertaa ollut taistelun esineenä Wenäjän ja Ruotsin välillä ja siellä wietti jonkun aikaa komeata elämää Ruotsin waltionhoitaja, sittemmin kuningas Kaarle Knuutinpoika Bonde. Tässä linnassa ja sen lähistöllä tapahtuneista tappeleistä muistettakoon: **Wiipurin pamaus** w. 1495 ja **Wiipurin kujanjuoksu** w. 1790. — **Säkkijärwi**, kuuluisa Lewenhaupt'in retkestä w. 1741. — **Käkisalmi**, tärkein kaupunki entisessä Käkisalmen läänissä. Sitellä kaupunkia ollut ikivanha linna rakennettiin undestaan w. 1295. Se oli milloin ruotsalaisten, milloin wenäläisten wallassa. — **Walamo**, vanha ja rikas kreikkalainen luostari eräässä ihanassa Laatokan saaressa. — **Konewitsa**, myöskin kreikkalainen luostari Kononasaaressa lähempänä Käkisalmea. — **Kautun** kirkolla löi öwersti Burmeister wenäläiset w. 1656.

8) **Pohjanmaalla** ovat tapahtuneet suurimmat ja tärkeimmät tappelut Ison wihan aikana sekä Suomen sodassa vuosina 1808 ja 1809, jonka jälkeen Suomi Ruotsista kokonaisuudessaan eroitettiin. Se on juuri tämä maakunta, joka enimmäin sai kärsiä wihollisten wäkiwaltaa tuona hirmuisena aikana, jota Suomen historiasa nimitetään isoksi wihaksi. Wiljellyt maat ja wäkirikkaat seudut muuttuivat muutamissa vuosissa kammottawiksi erämaiksi. Ihmisiä surmattiin ja kidutettiin julmimmalla tavalla. Esimerkkinä mainittakoon, että ainoastaan Limingan pitäjäässä teki tänä aikana surmattujen luku yli 2 tuhatta henkeä. Ne, jotka kerkesiwät, pakeniwat koppiin ja saloihin, joissa elättiwät itseään petäjän kuorilla, jäkälillä y. m. Waan Suomen kansa ei kuitenkaan sortunut. Tärkeimmät tämän maakunnan historiallisesti muistettawista paikoista ovat: **Dulunlinna**, linnan jäännöksiä lähellä Dulun kaupunkia, perustettu w. 1570. — **Santawuorella**, Ilmajoen pitäjäässä, löi Klaus Fleming taloupojat w. 1597 ja kukisti siten nuijasodan. — **Kapuen** kylässä, Isonkyrön pitäjäässä, oli weri-

nen tappelu w. 1714. Siinä woittivat wenäläiset. — **Rajaanlinna**, lähellä **Rajaanin kaupunkia**. Wiimemainittu on muistettava „sarkajodasta“ w. 1712. Linnan hävittivät wenäläiset w. 1717. — **Siikajoki**, — **Revonlahti**, ja — **Pulkila**, Siikajoen warrella, — **Juntas**, Uudenkaarlepyhn pitäjäässä, — **Drawainen**, Wöyrin pitäjäässä, — **Lapua**, — **Kuonansilta** — **Salmi** ja — **Alanus**, kaikki muistettavia 1808 vuoden tappe- luista. — **Olkijoki**, kylä Salon pitäjäässä, mainittawa 1808 vuoden so- winnon johdosta. — **Korsholma**, entinen linna lähellä Nikolainkaupunkia.

9) **Lapinmaassa** ei syrjäisen asemanja ja muiden luonnollisten hankaluuksien tähden ole tapahtunut mitään merkillisempää historiallista tapahtumaa.

Sisältö.

	Siv.		Siv.
A. Luonnollinen maantiede.		Dyetuslaitokset . . . . . 29.	
Maantieteellinen asema ja rajat	5.	Sotawäki	30.
Maanlaatu	6.	Raha	31.
Wuoret	7.	Waltiollinen jako	31.
Wesistöt	9.	Uudenmaan lääni	31.
Bohjainen wesistö	10.	Turun ja Porin "	34.
Luoteinen "	10.	Hämeen "	36.
Lounainen "	12.	Wiipurin "	38.
Keski-Suomen wesistö	13.	Mikkelin "	41.
Savo-Karjalan "	15.	Kuopion "	43.
Ilmanlaatu ja elinkeinot	18.	Waa'an "	45.
Maanwiljelys	18.	Dulun "	48.
Karjanhoito	21.	C. Historiallinen maantiede.	
Kalastus	22.	Ujukkaat ja niiden sukuperä	50.
Metsänhoito	22.	Ustonto	52.
Metsästyks	23.	Maan historiallinen jako	53.
Metallintwalmistus	24.	Warsinais-Suomi	53.
Teollisuus	25.	Uhwenanmaa	54.
Kaupankäynti	25.	Satakunta	54.
B. Waltiollinen maantiede.		Uusimaa	55.
Waltiollinen asema	26.	Häme	55.
Sifälliset waltiolliset olot	27.	Savo	55.
Perustuslait ja edustuslaitos	27.	Karjala	56.
Hallitus ja wirtakunnat	27.	Bohjanmaa	56.
		Lapinmaa	57.

G. X. 6.

Maanmaa. 1.

B 2435

D 369
D 371
D 372

